

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Veronika Černochová

**Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva a jejich
klasifikace**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 26. 4. 2021

Veronika Černochová

Děkuji Mgr. Luboši Veselému, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky, ochotu a trpělivost při vedení mé diplomové práci.

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Adjektivum	7
1.1 Charakteristika adjektiv	7
1.2 Gramatické kategorie adjektiv	8
1.3 Stupňování	9
1.4 Dělení adjektiv	10
2 Genitiv	13
3 Klasifikace a pojetí adnominálního genitivu dle vybraných autorů	16
3.1 Adnominální genitiv a jeho klasifikace v jednotlivých příručkách	16
3.2 Klasifikace adnominálního genitivu dle Petra Karlíka	18
PRAKTICKÁ ČÁST	27
4 Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva	27
4.1 Možné příčiny konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva	28
4.1.1 Kontext	28
4.1.2 Mluvený projev × psaný projev	29
4.1.3 Ustálenost	30
4.1.4 Posesivita	31
4.1.5 Víceznačnost	34
4.1.6 Významová diferenciaci	36
4.1.7 Singularita × pluralita	41
4.1.8 Vazby jiných pádů	42
5 Klasifikace nasbíraných dat dle Karlíka	45
6 Využití tématu v pedagogické praxi	50
7 Shrnutí	54
Závěr	57

Seznam zkratek.....	59
Seznam použitých zdrojů.....	60
Příloha 1.....	63
ANOTACE.....	79

Úvod

Předmětem zkoumání této diplomové práce budou dva jevy. První z nich je konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva. Budeme se zajímat především o příčiny konkurence, k vymezení a ověření těchto příčin využijeme nasbíraná data v podobě konkrétních spojení, u kterých provedeme analýzu. Druhým jevem je klasifikace adnominálního genitivu, konkrétně klasifikace dle Petra Karlíka, se kterou se seznámíme v teoretické části a v praktické části dle této klasifikace budeme třídit nasbíraný materiál.

V teoretické části si vysvětlíme základní pojmy, které jsou spjaté s tématem této práce. Rovněž se zaměříme na specifika těchto pojmů. Seznámíme se s odbornou literaturou, která se zabývá pojetím a klasifikací adnominálního genitivu.

V praktické části se nejprve budeme zabývat analýzou relačních adjektiv a adnominálních genitivů. Cílem nebude postihnout všechny příklady relačních adjektiv a adnominálních genitivů, ale stanovit možné příčiny jejich konkurence, následně na vybraných příkladech identifikovat společné či odlišné znaky těchto spojení a na základě těchto znaků potvrdit či vyvrátit stanovené příčiny konkurence. V této části se také budeme soustředit na třídění nasbíraných dat dle klasifikace Petra Karlíka. Vzhledem k našemu zaměření bude součástí praktické části pasáž, ve které se budeme zabývat možnostmi využití tématu v pedagogické praxi.

Při sběru výrazů v praktické části budeme vycházet z různorodých zdrojů, od současných beletristických knih českých i zahraničních, přes nejrozličnější internetové články až po vytváření vlastních příkladů. Samotné třídění dat bude probíhat během sběru, k spojením v relačním adjektivu nebo v adnominálním genitivu budeme hledat jejich vhodný ekvivalent. Při rozhodování o vhodném počtu výrazů k vyhodnocení se budeme řídit opakováním ve smyslu výskytu určitých znaků u jednotlivých spojení. Uvědomujeme si, že zdroje při sběru materiálu hrají důležitou roli a jejich výběr se může odrážet v celkové analýze a ve výsledcích práce, a právě proto se budeme snažit využít co nejvíc různorodé zdroje. Ovšem i tak nebude možno postihnout úplně všechny znaky vztahující se k tématu diplomové práce *Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva a jejich klasifikace*. Nasbíraný materiál bude k dispozici v příloze práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Adjektivum

1.1 Charakteristika adjektiv

Adjektivum (přídavné jméno) dle *Nového encyklopedického slovníku češtiny* je „v tradiční gramatice ohebný autosémantický slovní druh označující vlastnost; podle klasické české analýzy statický, tj. v čase neprobíhající, příznak, který lze predikovat objektům nebo jejich třídám.“¹

V příručce *Mluvnice současné češtiny* nalezneme velmi podobnou, ovšem pro laiky jednodušší a srozumitelnější charakteristiku. Podle této definice adjektiva vyjadřují vlastnosti substancí, to znamená vlastnosti osob, zvířat a neživých jevů. Jsou to plnovýznamová slova, která se vyznačují flexí (ohýbáním). V syntaktické rovině mohou plnit funkci přívlastku shodného, jmenné části přísudku nebo doplňku.²

Rovněž v *Příruční mluvnici češtiny* jsou adjektiva definována jako plnovýznamový ohebný slovní druh, který pojmenovává vlastnosti substancí, ale také některé druhy relací.³

Vzhledem k našemu zaměření zmiňme ještě charakteristiku adjektiv z příručky *Čeština pro učitele*, tam jsou adjektiva definována jako „slova, která vyjadřují statický, v čase neprobíhající příznak substančně pojatých jevů skutečnosti. Těmito příznaky mohou být vlastnosti, vztahy k nějaké substancí, ději, stavu nebo okolnosti, projevující se slovtvorně“.⁴

Z hlediska tvoření jsou adjektiva odvozená, nejčastěji ze substantiv (*vlčí, mamínčino, důvěryhodná*), verb (*nesoucí, zbylý, nalezené*), adjektiv (*malinká, sebelepší*) nebo dalších slovních druhů jako jsou pronomina (*totéž → totožný*) či adverbia (*dnes → dnešní*). Mezi nejfrekventovanější adjektiva patří zpravidla neodvozená adjektiva (*běžný, čerstvý, mladý, prostý, smutný, ubohý, zlý* nebo *žlutý*).⁵

---

¹ KARLÍK Petr, Pavel CAHA. Adjektivum. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADJEKTIVUM>

² KOVAŘÍKOVÁ, Dominika. Přídavná jména (adjektiva). In: Cvrček, Václav aj. *Mluvnice současné češtiny 1*. Praha: Karolinum, 2010, s. 196.

³ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2012, s. 281.

⁴ HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. Odry: Vade Mecum Bohemiae, 2010, s. 150.

⁵ KOVAŘÍKOVÁ, Dominika. Přídavná jména (adjektiva). In: Cvrček, Václav aj. *Mluvnice současné češtiny 1*. Praha: Karolinum, 2010, s. 196.

Jak už bylo zmíněno výše, z hlediska syntaxe má adjektivum ve větě nejčastěji funkci shodného přívlastku (*Obdivovali vzrostlé bukové stromy*), ve vedlejších funkcích plní roli shodného doplňku (*Viděla jsem ji usměvavou*) a jmenné části přísudku (*Otec je optimistický*).⁶

1.2 Gramatické kategorie adjektiv

Adjektiva tradičně řadíme mezi základní slovní druhy spolu se substantivy, verby a adverbii. Tato skupina slovních druhů je charakteristická plným lexikálním významem. Ve větě mají výše zmíněné slovní druhy funkci větných členů základových větných struktur.⁷

Hodnoty rysů jako jsou rod, číslo a pád získávají adjektiva v určitých syntaktických uskupeních od jména, které modifikují. Tento soubor rysů sdělují prostřednictvím flexe. V tradiční mluvnici je tato syntaktická operace označována jako shoda (*unaven-á dívka, unaven-ý kluk, unaven-é kotě*). V expresivním zabarvení se může shoda záměrně narušit (*ten kluk ušatá*). Typickou vlastností adjektiv je vyjádřit ohebností jmenné kategorie jiného slova. Z morfologického hlediska se u adjektiv tradičně rozlišují tři druhy flexe: jmenná (*mlád-Ø, mlád-a, mlád-o*), složená (*mlad-ý, mlad-á, mlad-é; jarní-Ø*) a smíšená (*otcův-Ø, otcov-a, otcov-o; matčin-Ø, matčin-a, matčin-o*).⁸

Jmenné tvary adjektiv (krátké tvary adjektiv) vznikly z původní, dnes zčásti dochované a málo frekventované jmenné deklinace. Tyto tvary se vyznačují koncovkami nejčtenějších substantivních vzorů (jedná se o vzory *pán, hrad, žena, město*, které bývají označovány jako tvrdé vzory). Zachovány jsou pouze v nominativu (maskulinum v singuláru: *živ*, v plurálu: *živí*, femininum v singuláru: *živa*, v plurálu: *živy*, neutrum v singuláru: *živo*, v plurálu: *živa*), výjimečně v akuzativu (*vidím tě rád opět zdráv-a → zdravého / zdráv-u → zdravou*).⁹

Složené tvary adjektiv (dlouhé tvary adjektiv) jsou typické koncovkami zájmené deklinace (kromě nominativu), ovšem s dlouhým vokálem před nimi (*t-o-ho × mlad-é-ho*). Tento jev se označuje jako adjektivní flexe a soubor tvarů jako adjektivní deklinace. Složená deklinace má dva typy: podle vzoru *mladý* (tvrdá adjektiva) a podle vzoru *jarní* (měkká adjektiva).¹⁰ Na základě složené deklinace se skloňují nejen všechna sklonná adjektiva (kromě

⁶ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: SPN, 2011, s. 90.

⁷ HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. Odry: Vade Mecum Bohemiae, 2010, s. 118.

⁸ KARLÍK Petr, Pavel CAHA. Adjektivum. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADJEKTIVUM>

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

posesivních), ale i některá zájmena, číslovky řadové, druhové, násobné; podstatná jména typu *hajný, vrátná, krejčí* a substantivizovaná adjektiva (*známý, kolemjdoucí, telecí*).¹¹

Směšená deklinace se vyskytuje u slov typů *otcův* a *matčín*, velmi frekventovaná je tato deklinace u posesivních adjektiv. U smíšené deklinace má část tvarů koncovky jmenné deklinace (tvrdých vzorů *pán, hrad, žena, město*) a část koncovky jmenně-zájmenné deklinace (tvrdého vzoru *mladý*). Jmenné koncovky se vyskytují v singuláru všech rodů kromě instrumentálu v singuláru maskulin životných (tam je koncovka jako u složené deklinace). V plurálu se objevují koncovky, které jsou typické pro složenou deklinaci, kromě nominativu a akuzativu (tam jsou koncovky jako u jmenné deklinace).¹²

Krátká adjektiva mohou být zčásti předvídatelná. Nejsou typická u adjektiv, která mají dlouhé tvary měkké (*cizí* → *ciz × *mladý* → *mlád*), nemají je odvozená adjektiva tvrdá (*je kožen-Ø / kožen-ý, je bramborov-Ø / bramborov-ý*). Výskyt krátkých tvarů u neodvozených adjektiv tvrdých je nepředvídatelný (*je mlád-Ø / šťasten-Ø, je pln-Ø* × *je nov- / slan- / žlut*), jen krátké tvary má adjektivum *rád* (*je rád-a, že ...*) a to se neobjevuje v atributivním kontextu.¹³

Existují adjektiva, která jsou nesklonná. Zpravidla se jedná o adjektiva přejatá z cizích jazyků. Jako příklady lze uvést některé typy barev: *khaki, lila, blond* nebo hodnotící adjektiva *prima/príma, fajn, nóbl*, která mohou fungovat i jako jiný slovní druh.¹⁴

1.3 Stupňování

Stupňováním se označuje tvoření tvarů komparativu (2. stupně) a superlativu (3. stupně) nejen od některých adjektiv (především s významem kvalifikačním), ale i od adverbii (kvality a míry). Tvar, od něhož se tvoří komparativ, se nazývá pozitiv (1. stupeň). Produktivní je tvoření připojením sufixu (*rychlý* → *rychlejší*) a neproduktivní představuje tvoření u čtyř adjektiv ze supletivních kořenů (*dobry* → *lepší, špatný* → *horší, malý* → *menší, velký* → *větší*). V češtině

---

¹¹ OSOLSOBĚ Klára. Deklinace. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DEKLINACE>

¹² KARLÍK Petr, Pavel CAHA. Adjektivum. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADJEKTIVUM#sm%C3%AD%C5%A1en%C3%A1%20deklince>

¹³ Tamtéž.

¹⁴ KOVARÍKOVÁ, Dominika. Přídavná jména (adjektiva). In: Cvrček, Václav aj. *Mluvnice současné češtiny I*. Praha: Karolinum, 2010, s. 205.

se superlativ odvozuje prostřednictvím komparativu prefixem *nej-*: *rychlejší* → *nejrychlejší*, *lepší* → *nejlepší*.¹⁵

Stupňování je považováno za typickou vlastnost adjektiv (*veselý* → *veselejší* → *nejveselejší*), ovšem ne za rozlišovací. Můžeme nalézt slova, která mají typické vlastnosti adjektiv (vyjadřují vlastnost, mají distribuci adjektiv a adjektivní flexi), ale nestupňují se, přestože k nim lze připojit stupňovací předpony nebo přípony (*mrtvý* → **mrtvější*, *ženatý* → **ženatější*, *psí* → **psejší*). Některá slova vyjadřují distribuci adjektiv, adjektivní flexi, ale nestupňují se (*minulý* → **minulejší*, *dotyčný* → **dotyčnější*). Také existují slova, která vyjadřují vlastnost a vykazují distribuci adjektiv i adjektivní flexi, ale stupňovací sufix se u nich nepřipojuje k adjektivu a nemá stupňovací efekt (*včera* → *včerejší*, *vedle* → *vedlejší*).¹⁶

1.4 Dělení adjektiv

Na základě sémantického hlediska můžeme rozlišovat adjektiva kvalitativní a adjektiva relační. Obě skupiny vyjadřují statický příznak. V prvním případě je to kvalita (jakost), v druhém případě vztah, a to buď k substanti (*kovový*), k vlastnosti (*dobrotivý*), k ději (*znělý*) nebo také k okolnosti (*zdejší*). Kvalitativní adjektiva mohou příznak popisovat, příznak je z hlediska mluvčího vyjádřen objektivně (*mrtvý*, *slepý*, *sladký*) – jedná se o adjektiva deskriptivní. Další možností je, že kvalitativní adjektiva příznak hodnotí, vyjadřují příznak jako výsledek vědomého hodnocení objektivně existujícího příznaku uskutečněného mluvčím – jedná se o adjektiva kvalifikační (*mladý*, *tvrdý*, *měkký*). Význam adjektiv deskriptivních a adjektiv kvalifikačních je velmi nejednoznačný a kontextově vázaný. U adjektiv deskriptivních jsou typické specifické gramatické a sémantické vlastnosti, které se týkají v první řadě možnosti tvoření komparativu a superlativu (u nich se vyskytuje omezení, které je způsobeno objektivitou hodnocení, již nelze dále stupňovat), derivace a tvoření antonymních řad. Komparativ a superlativ lze vytvořit téměř neomezeně u adjektiv kvalifikačních (*hodný* → *hodnější* → *nejhodnější*), Kvalifikační adjektiva také disponují možností spojovat se s modifikujícími

---

¹⁵ KARLÍK Petr. Stupňování. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/STUP%C5%87OV%C3%81N%C3%8D>

¹⁶ KARLÍK Petr, Pavel CAHA. Adjektivum. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADJEKTIVUM>

prefixy a sufixy (*krásný* → *překrásný*, *milý* → *miloulinký*) a tvořit antonymní protějšky (*veselý* × *smutný*).¹⁷

Hranice mezi jednotlivými typy adjektiv nejsou striktně dané. Adjektiva mohou získávat význam jiného typu adjektiva, např. deskriptivní adjektivum nabude význam kvalifikačního adjektiva (*Tvá řeč je příliš sladká = neupřímná*), kvalifikační adjektivum získá význam deskriptivního adjektiva (*Žena měřící 150 cm je malá = objektivně nízkého vzrůstu*).¹⁸ K významovým přechodům může docházet také u kvalitativních adjektiv a relačních adjektiv. Většinou se jedná o obraty s metaforickým významem. Některá relační adjektiva nabývají kvalitativní (kvalifikační) význam, např. *zlatý člověk*, *ocelové svaly*, *železné zdraví*, *kamenné srdce* nebo *kožené chování*. Tato adjektiva se odlišují od původních relačních adjektiv významem, ale mají s nimi společný významový invariant, např. *zlatý člověk – zlatý prsten* → vysoká hodnota, trvalost a jednatlivost jevu.¹⁹

Podstatnou částí této diplomové práce jsou relační adjektiva, proto se u nich krátce zastavíme. Charakteristiku relačních adjektiv jsme zmiňovali výše u dělení adjektiv na základě sémantického hlediska. V *Příruční mluvnici češtiny* jsou posesivní (přivlastňovací) adjektiva označena za součást relačních adjektiv. Přivlastňovací adjektiva „vyjadřují nejčastěji vztah přivlastňování k základu, od něhož jsou tvořena: *otcův přítel*, *matčina šála*, ale i vztahy jiné: *babiččino stáří*.“²⁰ „Tzv. posesivní // přivlastňovací adjektiva vyjadřují vztah (relaci) k osobě/osobám, zvířeti/zvířatům. Posesivitu vyjadřují jako specifický druh vztahu. Relace může být buď individuální, nebo druhová.“²¹ Takhle jsou definována posesivní adjektiva v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny*. Rozlišují se adjektiva individuálně posesivní a adjektiva druhově posesivní. Adjektiva individuálně posesivní sdělují vztahy k jedné osobě nebo k jednomu zvířeti. Charakteristické jsou u nich sufixy *-ův-* (*-ov(-a)*, *-ov(-o)*), které se připojují k substantivu mužského životného rodu a *in-* (*-in(-a)*, *-in(-o)*) připojované k substantivu ženského (životného) rodu: *přítelův*, *sestřina*, *medvídkovo*. K substantivizovaným adjektivům,

¹⁷ KARLÍK Petr, Pavel CAHA. Adjektivum. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ADJEKTIVUM>

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ PETR, Jan, VESELKOVÁ, Jarmila, MIROSLAV KOMÁREK, Jan KOŘENSKÝ a Jan PETR, ed. *Mluvnice češtiny. (2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986, s. 75.

²⁰ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2012, s. 281-282.

²¹ RUSÍNOVÁ, Zdenka. Desubstantivní adjektivum relační. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DESUBSTANTIVN%C3%8D%20ADJEKTIVUM%20RELA%C4%8CN%C3%8D>

k substantivům typu *kuře* (výjimku tvoří okrajově tvořené deriváty od vlastních jmen, která ovšem někdy kolísají mezi vzory *kuře* a *soudce*: *Hrabětova poezie*, *Knížetova díla*, *Dítětova žena*), k víceslovným pojmenováním; méně obvyklé bývají u některých skloňovacích podtypů (např. *dělnice*, *umělkyně*); a u neindividualizovaných názvů zvířat se výše zmíněné sufixy nepřipojují. Druhá posesivita se vyjadřuje sufixem *-í* (*hadí*), *-čí* (*jehněčí*) a *-cí* (*kuřecí*, *knížecí*), které se spojují zpravidla s názvy zvířat (včetně neuter) a sufixem *-ský* (s obměnami *-ký*, *-ovský*), které se spojují s názvy osob (*panský*, *chlapecký*, *otcovský*).²²

Suffixy *-n(-í)*, *-sk(-ý)*, *-k(-ý)*, *-ck(-ý)*, *-nsk(-ý)* jsou typické pro relační adjektiva, která sdělují vztah k místu. Jako příklady si můžeme uvést: *podzemní*, *severský*, *čeladenský*, *olomoucký*, *tatranský*. Produktivní sufix *-ov(-ý)* (*naftový*, *kakaový*) a neproduktivní sufixy *-ěn(-ý)* / *-en(-ý)* (*měděný*, *kožený*) a *-n(-ý)* (*ovocný*) jsou charakteristické pro relační adjektiva, jež jsou derivována od názvů hmot a materiálů a označují původ z látky, z rostliny apod. Relační adjektiva desubstantivní mohou vyjadřovat nspecifikovanou relaci k substanci. Z hlediska sémantického je tato skupina adjektiv ekvivalentem k různým pádovým formám: *lednový* – *v lednu*. Tvoří se produktivními sufixy *-ov(-ý)* (*sluchový*, *fotbalový*) a *-n(-í)* / *-ovn(-í)* (*hudební*, *činžovní*), a neproduktivním sufixem *-n(-ý)* (*jazykovědný*, *bílkovinný*).²³

---

²² RUSÍNOVÁ, Zdenka. Desubstantivní adjektivum relační. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DESUBSTANTIVN%C3%8D%20ADJEKTIVUM%20RELA%C4%8CN%C3%8D>

²³ Tamtéž.

2 Genitiv

Čeština je flexivní jazyk, a tak umožňuje vznik morfologických tvarů slova. K tomuto jevu výrazně napomáhají pády (casy). V češtině se rozlišuje sedm pádů (pro singulár i plurál): 1. pád (nominativ) – ptáme se kdo?, co?; 2. pád (genitiv) – koho?, čeho?; 3. pád (dativ) – komu?, čemu?; 4. pád (akuzativ) – koho?, co?; 5. pád (vokativ) – oslovení; 6. pád (lokál) – o/v/při/na/po kom?, o/v/při/na/po čem?; 7. pád (instrumentál) – kým?, čím?.²⁴

Čechová třídí pády podle různých znaků. Jedním ze třídění je rozlišování prostých pádů adnominálních (pojící se se jménem) a adverbálních (pojící se se slovesem). Adnominálním pádem bývá nejčastěji genitiv (*věž kostela, štěkot psa*), ostatní pády mohou mít také adnominální podobu (*dar příteli, cesta polem*), ovšem ne tak často jako genitiv.²⁵

Genitiv je pád nesoucí jméno, které se váže k jinému jménu, a to buď přímo (*trest smrti*) nebo jako součást předložkové skupiny (*klíče od domu*). Genitiv může nést i jméno, které se vztahuje k verbu nebo adjektivu opět přímo nebo jako součást předložkové skupiny (*litovat omylu, číst bez brýlí, plný vína, smutný z prohry*). Z hlediska syntaktického je genitiv zpravidla pádem neshodného přívlastku (typická je postpozice).²⁶

Genitiv lze klasifikovat podle různých kritérií. Dle Petra Karlíka je výhodná např. klasifikace, která rozlišuje genitiv podle toho, zda lze jméno nesoucí genitiv nahradit posesivním pronominem (*pláč novorozeňat → jejich pláč, střecha domu → jeho střecha × kubík písku → *jeho kubík, člověk vysoké postavy → *její člověk*). Za neutrální klasifikace lze dle Karlíka považovat následující členění: genitiv přidělovaný jménu, které je členem nominální skupiny; genitiv přidělovaný jménu, které je členem verbální nebo adjektivní skupiny; genitiv přidělovaný jménu, které je členem předložkové skupiny.²⁷

Genitivy určené jménu, které je součástí nominální struktury, se vymezují dva. První z nich je adnominální genitiv, který „nese jméno jako výraz sémanticky nespécifikovaného vztahu k jinému jménu v rámci nominální skupiny.“ V nepříznakových strukturách se genitiv

---

²⁴ ULIČNÝ Oldřich, Ludmila VESELOVSKÁ. Pád. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/P%C3%81D>

²⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: SPN, 2011, s. 165.

²⁶ KARLÍK Petr. Genitiv. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENITIV>

²⁷ Tamtéž.

nachází v postpozici (*náměstí svobody*). Výjimku představují jména s adjektivní flexí, která mohou být v antepozici (*Palackého náměstí*).²⁸

Na základě toho, že genitiv vyjadřuje z hlediska sémantiky nespecifikovaný vztah jména k jménu, se nabízí mnoho interpretací sémantického vztahu mezi oběma jmény (i adnominálního genitivu). Pokud jméno, které je jádrem nominální skupiny, neobsahuje ve své vnitřní struktuře nositele valence, nabízí se výchozí interpretace adnominálního genitivu jako posesoru v širokém slova smyslu: *zahrada našeho souseda, sestra mé matky, pravda vítězů, roh stolu*. Více variant významů je možné zachytit např. u spojení *fotografie Karla Gotta*, zde může genitiv fungovat jako posesor, autor nebo zobrazený objekt. U mnoha nominálních skupin je dle Karlíka sémantická interpretace jména s genitivem nejasná, protože k ní genitiv nepřispívá: *hodiny tělocviku, lípa svobody, symbol naděje* nebo *trest smrti*. Tradiční gramatiky se ovšem o takovou interpretaci na základě lexikálního významu obou jmen pokoušejí. Vyčleňuje se např. genitiv vlastnosti (*člověk veselé mysli*), genitiv vysvětlovací (*korálky zubů*), genitiv definující (*povinnost vděčnosti*), genitiv dedikační (*most Palackého*), genitiv stupňovací (*kniha knih*) nebo genitiv časový (*narození 5. ledna*). V těchto případech se daný typ projevuje speciálními morfosyntaktickými vlastnostmi. Např. genitiv vlastnosti je nominální skupina „adj.–jméno“ (*člověk veselé mysli*) a jméno entity, jejíž vlastnost skupina „adj.–jméno“ vyjadřuje, nemůže být vlastní jméno (**Petr veselé mysli*), toto pravidlo není striktní (*město/Praha mnoha tváří*).²⁹

V nominálních skupinách, ve kterých je jádrem jméno zahrnující ve své vnitřní struktuře nositele valence, je pro interpretaci jména s genitivem k dispozici taky aktantová struktura, tudíž se hovoří o genitivu agentním (*zpěv ptáků, zaměstnanec Czechinvestu*), genitivu patientním (*střelení vojáků bandity, zaměstnavatel Petra*). Jak už bylo zmíněno, genitiv vyjadřuje sémanticky blíže nestanovený vztah jména k jménu. To je důvod k tomu, že u jmen obsahujících aktantovou strukturu agens a patiens v popsatečných konfiguracích pro vyložení jména s genitivem, je k dispozici agens a rovněž patiens (*střelení vojáků, loviště velryb*). Jako nositel vlastnosti (*nesnesitelná lehkost bytí*) je adnominální genitiv interpretován v případě, že jádrem nominální skupiny je deadjektivní jméno. Vyskytují se i termíny, které odkazují k pozici jména s genitivem v takové větné struktuře, která je výsledkem deaktualizační nominalizace (podstatou nominalizace je „deaktualizace“, což znamená zbavení slovesa aktualizačních rysů

---

²⁸ KARLÍK Petr. Genitiv. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENITIV>

²⁹ Tamtéž.

času a modu a s tím i kategorií osoby a čísla), např. genitiv subjektový (*ptáci zpívají* → *zpěv ptáků*; *bytí je nesnesitelně lehké* → *nesnesitelná lehkost bytí*) a genitiv objektový (*vyoperovali nádor* → *vyoperování nádoru*).³⁰

Druhý z genitivů přidělený jménu, které je součástí nominální struktury, je genitiv kvantifikace. Vyznačuje se kvantifikujícím nominálním výrazem a jménem, které nese genitiv. Na základě syntaktických rysů se rozlišují čtyři typy kvantifikujících výrazů. Prvním typem je otevřená třída lexikálních jmen s kvantifikujícím rysem (např. *skupina studentů*, *řada problémů*), zde je dominující spojení genitivu s rysem plurálu. Druhým z typů je uzavřená třída jmen s významem tzv. „group of“ jako *trocha*, *fůra*, *pár*, *hromada*, *spousta*. V tomto případě je genitiv spojen s rysem singuláru u nepočítatelných jmen (*hromada listí*) a s rysem plurálu u počítatelných jmen (*hromada knih*). Třetím typem je uzavřená třída existenčních kvantifikátorů jako *mnoho*, *málo*, *dost*, *hodně*, *kolik* a jejich deriváty jako *pramálo*, *několik* aj. Genitiv se vyznačuje rysem singuláru u nepočítatelných jmen (*dost listí*) a s rysem plurálu u počítatelných jmen (*dost knih*). Čtvrtý typ zahrnuje číslovky od pěti výše. Genitiv je spojen s rysem plurálu u počítatelných jmen (*pět listí × *pět knih*). Genitiv je v těchto nominálních skupinách jen pod podmínkou, je-li nominální skupině přidělován ve větě nominativ nebo akuzativ. V jiných pádech je potřebný pád nominální skupiny vyjadřován na jménu počítaného předmětu (nominativ/akuzativ *pět chlapců*, genitiv *pěti chlapců*, dativ *pěti chlapcům*, lokál *o pěti chlapcích*, instrumentál *pěti chlapci*). Na základě této skutečnosti je číslovka pokládána za shodný přívlastek a tento genitiv se označuje jako numerativ.³¹

---

³⁰ KARLÍK Petr. Genitiv. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENITIV>

³¹ Tamtéž.

3 Klasifikace a pojetí adnominálního genitivu dle vybraných autorů

3.1 Adnominální genitiv a jeho klasifikace v jednotlivých příručkách

Nejprve se podíváme na to, co o adnominálním genitivu píšou příručky, ze kterých jsme dosud vycházeli nebo na které jsme narazili. Zaměříme se na tyto příručky: *Mluvnice současné češtiny 1*, *Čeština pro učitele*, *Skladba češtiny a Příruční mluvnici češtiny*.

V *Mluvnici současné češtiny 1* je genitivu věnována malá část pozornosti. Genitiv je zde prezentován jako pád neshodného přísudku. Jediná zmínka o adnominálním genitivu je v rámci tabulky, kde jsou pády rozděleny podle závislosti na verbu nebo na substantivu, podobně jako v příručce *Čeština – řeč a jazyk* od Čechové. Jediný genitiv je zde uveden jako pád převážně adnominální. V této příručce jsou zmíněny vztahy v rámci funkce neshodného přívlastku, např. přívlastňovací vztah (v širokém smyslu) k osobě či instituci (*rodný dům Charlese Dickense*, *rozhodnutí vlády*), vztah části k celku (*dveře výčepu*, *na krajnici vozovky*) nebo vlastnost, kvalita či povaha entity označené řídicím substantivem (*kus dřeva*, *mince ze zlata*, *várnice čaje*, *kontrola jízdenek*). Autoři považují genitiv v množném čísle za základní tvar pro vyjádření množství ve spojení s číslovkou pět a vyššími (*Bylo zabito jedenáct vojáků mimo službu a šest dalších hostů × jeden host, dva až čtyři hosté*).³²

Další příručkou je *Čeština pro učitele*, ve které je adnominálnímu genitivu věnována trochu větší pozornost. Adnominální genitiv je zde považován za typický rekční neshodný substantivní přívlastek, který je charakteristický tvarem prostého genitivu – bez předložky (*vůně květin*, *štíty hor*, *hromada písku*, *spotřeba soli*, *knih knih*). Autor poznamenává, že na základě významu by se takové přívlastky daly klasifikovat, např. genitivy přívlastňovací (*věž kostela*, *záře hvězd*), genitivy celkové (*kapka vody*, *kupa cihel*), původce děje (*projev prezidenta*, *zpěv slavíka*), cíle děje (*studium učitelství*, *hojení ran*), genitivy stupňovací (*knih knih*, *král králů*). Jako další možný typ autor zmiňuje ustupující genitiv vlastnosti (*dívka plavých vlasů*).³³

Skladba češtiny a Příruční mluvnice češtiny jsou příručky, na kterých se podílel Petr Karlík, jehož klasifikaci adnominálního genitivu se budeme věnovat následně. Ve *Skladbě češtiny* je adnominální genitiv zařazen k neshodným přívlastkům s pádově fixovanou formou. Genitiv je zde tříděn do několika kategorií z hlediska významu. Toto třídění víceméně (chybí

³² KODÝTEK, Vilém. Podstatná jména (substantiva). In: Cvrček, Václav aj. *Mluvnice současné češtiny 1*. Praha: Karolinum, 2010, s. 139-140.

³³ HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. Odry: Vade Mecum Bohemiae, 2010, s. 270.

zde jen genitiv produktu, definující a časový) odpovídá Karlíkovu katalogu typů adnominálních genitivů (zmněno níže). Ve *Skladbě češtiny* není žádná zmínka o aktantových a neaktantových adnominálních genitivů.³⁴

V *Příruční mluvnici češtiny* genitiv v roli přívlastku neshodného vyjadřuje řadu vztahů. Jedná se vztahy typu posesivita u názvů osob a zvířat (*dům bratří Čapků, obojek našeho Jonáše*); autorství (*opera Bedřicha Smetany, Kytice K. J. Erbena*); agens děje (*skok Františka Rašky, štěkání sousedova psa*); jiný vztah k osobě či zvířeti (*vlak našeho tatínka* → „*kterým jede tatínek*“); někdy dochází k nerozlišení původce/nositele děje od objektu děje (*týrání vojáků, obraz mé přítelkyně*); vztah části a celku (*střecha domu, vrcholy Tater*); vlastnost, která musí být blíže určena adjektivem (*dívka jiskrných očí, člověk pevného charakteru*); vysvětlení nebo zpřesnění (*znamení kříže, trest smrti*) atd.³⁵ V příručce je také zmíněn typ neshodného přívlastku s fixovanou formou a jeho klasifikace stejně jako ve *Skladbě češtiny*.³⁶ Ani zde se autoři nedotýkají aktantových a neaktantových adnominálních genitivů. Pojem adnominální genitiv je v celé *Příruční mluvnici češtiny* zmíněn až v rejstříku, tam je odkazováno na klasifikaci neshodného přívlastku s fixovanou formou (genitiv agentní, autorský, dedikační, kvantifikovaného předmětu, nositele vlastnosti, patientní, posesivní, vlastnosti, vysvětlovací a stupňovací).³⁷

V některých příručkách adnominální genitiv není zmíněn vůbec či jen velmi okrajově. Adnominálním genitivem z hlediska syntaktického a sémantického se velmi detailně zabýval Mojmir Dočekal v článku *Formální sémantika adnominálního genitivu*.³⁸ Zmínit můžeme i novější publikaci *Genitiv adnominální v češtině: vývoj a současný stav* od autorů Martina Janečky a Ondřeje Bláhy.³⁹

---

³⁴ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 327-329.

³⁵ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2012, s. 237.

³⁶ Tamtéž, s. 505-508.

³⁷ Tamtéž, s. 783.

³⁸ DOČEKAL, Mojmir. Formální sémantika adnominálního genitivu. In: *Čeština – univerzália a specifika*, 5. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 276-287.

³⁹ JANEČKA, Martin a Ondřej BLÁHA. *Genitiv adnominální v češtině: vývoj a současný stav*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2020.

3.2 Klasifikace adnominálního genitivu dle Petra Karlíka

Nyní se podrobněji podíváme na Karlíkovu klasifikaci adnominálního genitivu, jejíž rysy jsme nastínili v předchozí kapitole o genitivu. Tam jsme vycházeli z *Nového encyklopedického slovníku češtiny*, konkrétně šlo heslo o genitivu, pod kterým je podepsaný právě Petr Karlík. Některé z poznatků se do jisté míry budou opakovat, pojednání o některých skutečnostech bude ovšem rozšířeno. Klasifikace adnominálního genitivu, kterou se budeme zabývat, pochází z roku 1998.

Karlíkovo pojetí klasifikace adnominálního genitivu vychází převážně ze syntaktického hlediska. Autor této klasifikace se domnívá, že všechny popisy zabývající se výkladem adnominálního genitivu, se pokoušejí postihnout různé „významové“ vztahy, které mezi nominálním výrazem v genitivu (N_{gen}) a jménem tvořícím jádro/dominující člen (N) nominální fráze (NP) se syntaktickou strukturou $N-N_{gen}$ fakticky nebo zdánlivě existují, kategorizovat je a terminologicky zakotvit. Druhým společným znakem velké většiny popisů je ambice v rámci zvoleného modelu gramatiky genitiv vyložit v souřadnicích pádů (syntaktické $\times$ sémantické, strukturální $\times$ sémantické). Jednotliví autoři vytvoří různé klasifikace, a to jak co do počtu typů N_{gen} , tak do jejich hierarchického členění, na základě „subjektivního“ vyložení významu jazykových výrazů. Problém podle Karlíka představuje také terminologie, která se používá v různých typech gramatik pro označení členů/konstituentů syntaktických konstrukcí.⁴⁰

Autor vytvořil katalog, v němž jsou zastoupeny všechny jemu známé typy adnominálního genitivu. Tento katalog dle Karlíka není k dispozici v žádné gramatice, dá se uspořádat na základě prací, které tento jev analyzovaly.

Katalog typů adnominálních genitivů:

1. genitiv agentní (subjektový) – např. *zpěv ptáků*
2. genitiv patientní (objektový) – např. *rozbití vázy*
3. genitiv přivlastňovací (posesivní) – např. *zahrada našeho souseda*
4. genitiv přináležitosti – např. *koruny stromů*
5. genitiv nositele vlastnosti – např. *směnitelnost koruny*
6. genitiv vlastnosti – např. *člověk veselé mysli*
7. genitiv autorský – např. *román Milana Kundery*
8. genitiv produktu – např. *autor románu Žert*

---

⁴⁰ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 121.

9. genitiv vysvětlovací (explikativní) – např. *korálky zubů*
10. genitiv definující – např. *povinnost vděčnosti*
11. genitiv dedikační (čestného názvu) – např. *most Palackého*
12. genitiv stupňovací (augmentativní, hebrejský) – např. *kniha knih*
13. genitiv kvantifikovaného předmětu (partitivní) – např. *kus cukru*
14. genitiv zobrazovaného předmětu – např. *obraz prezidenta*
15. genitiv časový – např. *narození 5. ledna*⁴¹

Sám autor konstatuje, že existuje řada nominálních frází, v nichž N_{gen} nezařadíme do žádných z výše uvedených typů, např. *místo činu, hodina zpěvu, deset století architektury*. Karlík uvádí, že typy uvedené v katalogu jsou vymezeny více nebo méně na základě obsahových (tedy mimojazykových) kritérií a případná různost syntaktického chování nominálních výrazů v atributivní syntaktické pozici není míněna jako základní kritérium, na jehož základě je možné ke kategorizaci dospět, ale jako argument, kterým se mají jednotlivé typy objektivizovat.⁴²

Tradičně se v české lingvistice při formulaci jednotlivých typů N_{gen} bere ohled na vzájemný vztah syntakticko-sémantické struktury nominální skupiny s N_{gen} a syntakticko-sémantické struktury věty.⁴³ K takovému přístupu se autor uchýlil na základě poznatku, že „*se při odvozování substantiv ze sloves a adjektiv mění všechny jejich rozvíjející členy (předměty a příslovečná určení), někdy i podmínky, v přívlastky, a to zčásti ve formě nezměněné, zčásti se změnou (v genitiv)*“.⁴⁴ U tohoto autora se objevují i další podstatné formulace. Například, že „*Spojení substantiva s genitivem přívlastňovacím lze rozvést do věty (...): rozmary osudu → osud má rozmary*“⁴⁵; „*Spojení substantiva s genitivem vlastnosti lze rozvést do věty (...): krasavice vysoké postavy → krasavice má vysokou postavu*“⁴⁶; „*Spojení substantiva s genitivem vysvětlovacím lze rozvést do věty (...): trest smrti → smrt je (druhem) trestu*“⁴⁷; „*Genitiv cíle děje (objektový) stojí u substantiv odvozených z přechodných sloves a ze sloves s genitivem a označuje předmět (akuzativní nebo genitivní) děje vyjádřeného základním slovesem: stvoření*

⁴¹ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 121-122.

⁴² Tamtéž, s. 122-123.

⁴³ Tamtéž, s. 123.

⁴⁴ ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba: vysokoškolská příručka*. Praha: SPN, 1969, s. 171.

⁴⁵ Tamtéž, s. 174.

⁴⁶ Tamtéž, s. 175.

⁴⁷ Tamtéž, s. 176.

světa → (ze stvořit svět)⁴⁸. Tento princip transformačního výkladu daných souvztažností je známý z *Mluvnice češtiny* nebo z *Příruční mluvnice češtiny*.⁴⁹

Karlík si pokládá za cíl navrhnout klasifikaci, která bude založena na formálních kritériích, to znamená na morfologicky a/nebo syntakticky projevujících se vlastnostech konstrukce N-N_{gen}. Taková klasifikace může přinést minimálně to, že výše zmíněné typy adnominálního genitivu rozřadí do skupin, jež budou definovány dle jednotného kritéria, a to kritéria jazykového. Na základě společného jazykového chování bude možné počet typů adnominálního genitivu redukovat.⁵⁰

Karlík uvádí na příkladech *křídla ptáků* × *zpěv ptáků* × *hejno ptáků* × *svět ptáků* rozdílnost v obtížnosti jednotlivých interpretací. N_{gen} v nominální frázi *křídla ptáků* autor pojímá jako přivlastňovací, protože ze slovníku je patrné, že obě jména referují na třídy fyzikálních objektů a že křídla tvoří součást stavby těla ptáků. N_{gen} v NP *zpěv ptáků* je vyložen jako agentní, jelikož jméno tvořící NP slovtvornými prostředky označuje děj transponovaný v substanci, přičemž ze slovníku je patrné, že tento děj někdo vykonává, totiž entita, ke které se referuje N_{gen}. N_{gen} v NP *hejno ptáků* je Karlíkem interpretováno jako genitiv kvantifikovaného předmětu, neboť ze slovníku je zřejmé, že jméno tvořící jádro vyjadřuje seskupený větší počet jedinců, z toho vyplývá označení toho, o jaké jednice se jedná. Autor pokládá za obtížnější odpovědět na otázku, co vyjadřuje N_{gen} v NP *svět ptáků*. Tato jednoduchá úvaha může zejména posloužit jako východisko pro budování lingvistické teorie, na jejímž základě lze provést klasifikaci adnominálního genitivu. Jedním z požadavků této teorie, který lze z výše uvedených příkladů vydedukovat, je to, že čím méně informací lze z materiálu NP zahrnující N_{gen} vyčíst, tím více možností se nabízí pro interpretaci N_{gen}. S tímto jevem už jsme se setkali v kapitole o genitivu (viz příklad *fotografie Karla Gotta*).⁵¹

Karlík ve své klasifikaci rozlišuje dva základní typy adnominálních genitivů, a to jsou genitivity aktantové a genitivity neaktantové. Autor se ovšem zabývá jen genitivity aktantovými, u genitivů neaktantových pouze naznačuje jejich klasifikaci, aniž by u nich vysvětloval motivaci genitivní formy v rámci modelu gramatiky dependenční orientace. Tento zjevný

⁴⁸ ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba: vysokoškolská příručka*. Praha: SPN, 1969, s. 179.

⁴⁹ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 123.

⁵⁰ Tamtéž, s. 123.

⁵¹ Tamtéž, s. 124.

nesoulad je dán značnými teoretickými problémy, které se pojí s výkladem genitivů neaktantových, a omezeným prostorem.⁵²

„Aktantové N_{gen} vyjadřují některý ze sémantických aktantů (participantů) jazykově zpracované mikrosituace, k níž potenciálně referuje NP.“⁵³ Jádrem NP tvoří zejména deverbální a deadjektivní substantiva, u kterých je známá „dědičnost“ intenční a valenční vlastnosti motivujících sloves a adjektiv, které jsou jakožto predikátory jádrem jazykově zpracované mikrosituace. N_{gen} je možné vyložit pomocí transformačních pravidel jako valenční pozici deverbálního nebo deadjektivního jména. Tyto genitivy, s ohledem na teorii pádů, tvoří tzv. pád (primárně) syntaktický.⁵⁴

Na dějová substantiva (DS) lze pohlížet jako na prostředek tzv. transformace: „*větná struktura založená na slovesném predikátoru ve tvaru VF ($PRED_{vf}$) → nominální skupina založená na predikátoru ve tvaru DS*“. Za podstatnou Karlík považuje NP se syntaktickou strukturou $N_{gen} - PRED_{DS} - (N_x)$ (vzorec nezachycuje slovosled). Lze je vysvětlit na základě pravidla deaktualizační transformace (DT1): valenční pozice V_{nom} selektovaná $PRED_{vf}$ větné struktury se mění na valenční pozici V_{gen} selektovanou $PRED_{DS}$ nominální skupiny: *Ptáci zpívají → zpěv ptáků; Eva zbledla → zblednutí Evy; Kristus byl ukřižován (Pilátem) → ukřižování Krista (Pilátem); Koruna je směnitelná → směnitelnost koruny* apod. Vedle DS sem patří i jiná deverbativní substantiva, např. jména činitelská → *vynálezce lodního šroubu (=kdo vynalezl lodní šroub)*, názvy prostředků → *vyorávač brambor (=čím se vyorávají brambory)*, názvy míst → *prodejna nábytku (=kde se prodává nábytek)*.⁵⁵

Nominální výrazy kategorie aktantových adnominálních genitivů specifikují aktanty, a proto je možné je nahradit posesivními zájmeny 3. osoby: *kouzlo manekýnek // jejich kouzlo, směnitelnost koruny // její směnitelnost*. U aktantových N_{gen} jmen mužských a ženských životných je možná náhrada posesivními adjektivy: *kouzlo manekýnky // manekýnčino kouzlo*. Tímto podstatným syntaktickým rysem lze odlišit aktantové genitivy od neaktantových genitivů.⁵⁶

---

⁵² KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 124.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž, s. 124-125.

⁵⁶ Tamtéž, s. 126.

Na základě sémantické role, kterou má aktant specifikovaný N_{gen} , Karlík rozlišuje: genitiv agentní v širokém smyslu, genitiv nositele vlastnosti, genitiv patientní v širokém smyslu a genitiv přivlastňovací v širokém smyslu.⁵⁷

Nejprve se podíváme na Karlíkovo chápání genitivu agentního v širokém smyslu. Do této kategorie autor řadí agentní N_{gen} v NP, jejímž jádrem je DS, to znamená položka (1) z výše uvedeného katalogu typů adnominálních genitivů. Agentní nominální výraz v genitivu v rámci nominální fráze lze vysvětlit na základě deaktualizační transformace (DT1) z větných struktur, v nichž se agens nachází v pozici podmětu. Během detailnější sémantické analýzy Karlík zjistil, že jde o agens ve vlastním smyslu (*štěkot psů*), procesor (*běh Emila Zátopka*), nositel děje (*svit Měsíce*) apod. Existují i takové případy, u kterých jádro NP netvoří DS, a tudíž je možné vycházet z principu analogie s prototypickým modelem založeným na DS: N_{gen} *slalom mužů* lze dát do souvislosti s N_{gen} *sjezd mužů*. Do této kategorie náleží také autorský N_{gen} v NP, jejímž jádrem je nedějové substantivum, označující výtvoř zpravidla lidské aktivity, to znamená položka (7) z výše zmíněného katalogu. Tato jména nemohou vybírat pád atributu podle transformace (DT1), protože nejsou výsledkem slovnědruhově transpozice „verbum → substantivum“, a nemají možnost od sloves získat jakékoliv vlastnosti. Adnominální genitiv produkující složku NP, jejímž jádrem jsou taková substantiva, je možné vykládat jako výsledek jiné deaktualizační transformace (DT2 – větná struktura založená na slovesném predikátoru efficiendi [„sloveso s charakterem akční mutace, jehož akuzativní komplement (přímý objekt) pojmenovává předmět, jenž dějem slovesem pojmenovaným vzniká nebo zaniká a po skončení děje představuje jeho výsledek“]⁵⁸ ve tvaru VF → nominální skupina založená na jménu): *Jan Neruda napsal balady* → *balady Jana Nerudy*. Autor poznamenává, že adnominální genitiv autorský a genitiv agentní pojí i to, že mu – v řadě případů – konkuruje adnominální genitiv s předložkou od: *zrada kamaráda // od kamaráda; kousnutí psa // od psa; balady Jana Nerudy // balady od Jana Nerudy*. Zdá se ovšem, že tyto konstrukce nejsou ekvivalentní. Napovídá tomu jejich odlišné syntaktické chování: *Četl jsem dvě knížky Karla Čapka* – **Karla Čapka jsem četl dvě knížky* × *Četl jsem dvě knížky od Karla Čapka* – *Od Karla Čapka jsem četl dvě knížky*.⁵⁹

⁵⁷ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 126.

⁵⁸ HIRSCHOVÁ, Milada. Verbum efficiendi. In: *Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-02-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VERBUM%20EFFICIENDI>

⁵⁹ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 126.

Další kategorií je genitiv nositele vlastnosti, která se překrývá se stejnojmennou položkou (5) z výše uvedeného katalogu. N_{gen} v NP (jádrém je deadjektivní jméno) je vyložitelný na základě deaktualizační transformace (DT1) z větných struktur založených na slovesně-jmenném predikátoru typu „VF_{být} + Adj“ (prostředkem této transformace je slovotvorná transpozice „adjektivum → substantivum“): *Koruna je směnitelná* → *směnitelnost koruny*; *smutek pozůstalých*; *rychlost světla* apod.⁶⁰

Karlík se dále zabývá kategorií genitivu patientního v širokém smyslu. Pro tuto kategorii je typický patientní N_{gen} v NP, jejímž jádrem je DS, to je položka (2) z výše uvedeného katalogu. Patientní N_{gen} v NP je vyložitelný na základě deaktualizační transformace (DT1) z větných struktur, v nichž je patiens umístěn v pozici podmětu. Je tomu jednak ve větných strukturách s primární diatezí založených na prostě mutačních predikátorech (*Eva zbledla* → *zblednutí Evy*), jednak ve větných strukturách se sekundární diatezí, v nichž se do pozice V_{nom} dostává patiens na základě deagentizační nebo dekauzativizační transformace: *Dělníci stavějí most* → *Most je stavěn dělníky* → *stavba mostu (dělníky)*, *Vítr rozbil okno* → *Okno bylo rozbito větrem* → *rozbití okna (větrem)*. Karlík při detailnější sémantické analýze zjistil, že jde jak o objekty dějem vznikající nebo zanikající (*hloubení příkopu*) a objekty dějem měnící své vlastnosti (*rezivění karoserie*), tak o objekty, na které je děj zaměřen (*poslech rozhlasu*). U tohoto genitivu jsou také typická NP, jejímž jádrem jsou jména činitelská (*krotitel lvů*, *milovník dobrého piva*, *vynálezce lodního šroubu*) a jména, která spadají do stejné věcně sémantické skupiny (*zloděj koní*), názvy prostředků (*vyorávač brambor*, *myčka nádobí*, *čistička odpadních vod*, *rozvaděč napětí*, *opékač topinek*) a názvy míst (*prodejna nábytku*, *výkrmna prasat*, *ošetřovna nemocných*, *sběrna surovin*, *skladiště jaderného odpadu*). U jmen činitelských se vždy jedná o genitiv patientní (protože agens je v nich vyjádřen slovotvorným formantem), u zbývajících jmen může být jak genitiv patientní (viz výše), tak agentní (*pracoviště lékařů*, *hnízdíště orla skalního*). Do této kategorie rovněž autor řadí genitiv produktu, položka (8) výše uvedeného katalogu: *autor Zvířecí farmy*, a genitiv zobrazovaného předmětu, položka (14): *fotografie prezidenta*.⁶¹

Věnujme pozornost ještě genitivu přivlastňovacímu v širokém smyslu. Do této kategorie Karlík řadí přivlastňovací N_{gen} v NP, reprezentovaný položkou (3) z výše uvedeného katalogu a genitiv přináležitosti, reprezentovaný položkou (4). Je vyložitelný na základě deaktualizační

⁶⁰ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 126-127.

⁶¹ Tamtéž, s. 127.

transformace (DT2) z větných struktur, při níž nastává vynechání slovesného predikátoru *mít*. Vztah přináležitosti je sémanticky značně rozdílný, a ve shodě s tím by bylo možné i sémantickou roli aktantu specifikovaného N_{gen} dále konkretizovat. Kromě přináležitosti ve smyslu vlastnického vztahu (*auto našeho souseda*), kdy roli tohoto aktantu lze chápat jako vlastníka, a přináležitosti ve smyslu vztahu části a celku (*ucho jehly*), kdy lze hovořit o celku, by bylo možné např. vymezovat přináležitost ve smyslu sociálního vztahu (*bratr našeho souseda*), přináležitost ve smyslu uživatelského vztahu (*vlak našeho souseda*), přináležitost ve smyslu vztahu konkrétního a abstraktního předmětu (*smůla našeho souseda*) apod. Karlík zdůrazňuje, že ze syntaktického hlediska je klasifikace všech N_{gen} jako výrazů upřesňujících entitu, která je v široce pojímaném přináležitostním vztahu k entitě specifikované jádrovým N, zcela oprávněná, protože jednotlivé sémantické interpretace tohoto vztahu jsou podmíněny vlastnostmi světa, k němuž NP jako složka výpovědi referuje. Jako příklad autor uvádí interpretaci NP, která obsahuje jména referující na osoby jako přináležitost ve smyslu sociálního vztahu je jen default-interpretací, dle Karlíka je však dobře možná i interpretace jako přináležitost ve smyslu vlastnického vztahu (*otroci našeho souseda*). Zřetelné je to na NP typu *vlak našeho souseda*. Interpretace jako přináležitost ve smyslu uživatelského vztahu je zase jen default-interpretací vzhledem ke světu, k němuž NP referuje. Tato NP jako jazykový výraz, umožňuje interpretaci jako přináležitost ve smyslu vlastnického vztahu: pokud daná NP referuje k našemu světu (aktuálnímu), je tato interpretace už jenom k vlastnostem tohoto světa méně pravděpodobná.⁶²

Druhým základním typem adnominálních genitivů jsou neaktantové genitivы. Jak už bylo zmíněno, základním syntaktickým projevem rozdílu mezi aktantovými a neaktantovými genitivы je schopnost nahradit aktantové genitivы posesivním zájmenem 3. osobou (*pláč novorozeňat // jejich pláč; střecha domu // jeho střecha*). U neaktantových genitivů taková možnost náhrady je nerealizovatelná (*idea humanismu // *jeho idea; člověk vysoké postavy // *její člověk; kubík písku // *jeho kubík* apod.). Autor považuje za nápadné, že neaktantové genitivы se chovají odlišně než genitivы aktantové. Chování všech typů aktantových genitivů je v podstatě stejné, ovšem jednotlivé typy u neaktantových genitivů se chovají různě jak z hlediska morfologického, tak syntaktického. Karlík porovnává jednotlivé rysy genitivů, např. genitiv vysvětlovací je omezen pouze na singulár; u genitivu vlastnosti je typický výraz, který obsahuje vždy adjektivní frázi a jeho jádrem nemůže být proprium⁶³; genitiv partitivní se

⁶² KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 127-128.

⁶³ Tamtéž, s. 128.

projevuje morfologickou rozdílností v některých moravských nářečích od dalších genitivů (*předě tam troško teho pepřo × to máš z teho pepřa*).⁶⁴

Z katalogu typů adnominálních genitivů (viz výše) lze zařadit typy, které spadají do neaktantových genitivů. Jedná se o genitiv vysvětlovací, o genitiv vlastnosti a o genitiv partitivní.⁶⁵

Prvním typem je genitiv vysvětlovací. Z katalogu se jedná o položku (10) označenou jako genitiv definující: *trest smrti, dar výmluvnosti, idea humanismu, znamení kříže*. Jak už bylo uvedeno, z morfologického hlediska je pro tento typ genitivu charakteristická singularita. K objasnění lze podotknout, že N_{gen} odpovídá větným propozicím, které jsou založené na predikátoru typu „být + N“ (*Smrt je trestem → trest smrti*). Podle autora z této povrchní sémantické analýzy lze vyvodit, že N_{gen} neupřesňuje aktant, ale predikativ. Dále lze k tomuto typu zahrnout N_{gen} v NP, odpovídající položce (9) z katalogu označenou jako genitiv vysvětlovací. Jako příklady autor uvádí *slina pomluvy, korálky zubů* nebo *oblaka dýmu*. Lze je vykládat z větných struktur s predikátorem „být jako + N“ → *Pomluva je jako slina*. Jádrové N se vyznačuje metaforičností. Občas bývá tento genitiv považován za vysvětlovací a typ předcházející za genitiv definující.⁶⁶

Karlík do kategorie neaktantových genitivů zařazuje genitiv vlastnosti, který reprezentuje stejnojmennou položku (6) z výše uvedeného katalogu (*žena černých vlasů, obraz nesmírné ceny, člověk veselé mysli* apod.). Tento genitiv je typický knižností. Neaktantová povaha N_{gen} jasněji viditelná v porovnání s větnou strukturou *Žena byla černých vlasů*, výraz N_{gen} má zde povahu predikativu.⁶⁷

Posledním typem genitivu, řazeným do této kategorie, je genitiv partitivní, který v katalogu odpovídá položce (13). Tento genitiv je typický velkou pozorností různých badatelů, kteří mají na výklad tohoto typu genitivu rozdílné názory. Sémantická interpretace NP, která je brána jako konstrukce partitivní, se vyznačuje velkým množstvím faktorů (např. rys počitatelnost × nepočitatelnost jmen v genitivu nebo rys amorfnost × neamorfnost objektů, k nimž jméno v genitivu referuje). Sémantická interpretace NP může být nastíněna třemi pojetími. První z nich říká, že jádro NP značí část celku označeného genitivem (genitiv celkový), jako příklady

---

⁶⁴ ŠIPKOVÁ, Milena. *Stavba věty v mluvených projevech: Syntax hanáckých nářečí*. Jinočany: H & H, 1993, s. 75.

⁶⁵ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 128-129.

⁶⁶ Tamtéž, s. 128-129.

⁶⁷ Tamtéž, s. 129.

autor uvádí: *polovina prasete, dílek čokolády, část zahrady* nebo *kus pole*. V druhém pojetí je jádro NP vyloženo jako prostředek, který dělá z nepočítatelných substantiv substantiva počítatelná, např. *kus ovoce, kus dobytka, kus zlata*. U třetího pojetí je charakteristické, že jádro NP označuje množství toho, na co se referuje genitivem. Udává se míra (*litr vody, kilo masa* nebo *hektar lesa*) nebo tvar či forma (*hromada knih, sklenice vody, šálek kávy* nebo *hlávka salátu*).⁶⁸

---

⁶⁸ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 129.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva

Při sběru jednotlivých dat nastaly tendence přetvářet všechna spojení do relačních adjektiv i do adnominálních genitivů. Jazyk se neustále vyvíjí a dochází k tomu, že některá spojení můžeme nebo spíše chceme vyjadřovat jak v relačním adjektivu, tak v adnominálním genitivu, i když jsou agramatická.

Vyvodili jsme si tři základní východiska, podle kterých jsme nasbírané vzorky relačních adjektiv a adnominálních genitivů pro lepší přehled třídili. Tato východiska se řídí podle toho, zda lze konkrétní relační adjektivum nebo adnominální genitiv vůbec utvořit a následně smysluplně použít.

První z nich je možnost utvoření jak adnominálního genitivu, tak relačního adjektiva, např. *věž kostela* × *kostelní věž*, *oslava narozenin* × *narozeninová oslava*, *vrchol hory* × *horský vrchol*, *sbor pedagogů* × *pedagogický sbor*, *paprsky slunce* × *sluneční paprsky*, *plán úniku* × *únikový plán*. Dle *Průruční mluvnice češtiny* se mezi relační adjektiva řadí adjektiva posesivní, která se vyznačují vztahem přivlastňování.⁶⁹ Proto zde můžeme zařadit i většinu posesivních adjektiv a jejich ekvivalenty v podobě adnominálních genitivů, např. *babiččin košík* × *košík babičky*, *Pavlovo auto* × *auto Pavla*, *(Karlova) sousedova zahrada* × *zahrada souseda Karla*. Jedna z těchto dvou variant se pravděpodobně užívá častěji. Záleží na mnoha faktorech, např. na slučitelnosti jednotlivých výrazů, na stavbě věty nebo na samotném uživateli jazyka.

Druhá možnost zahrnuje pouze tvorbu adnominálního genitivu, např. *sklenice vody*, *výčitky svědomí*, *starosta obce*, *úhel pohledu*, *stín postavy*, *rukáv trička*, *miska mouky*. Z některých substantiv můžeme vytvořit jejich tvar v adjektivu, např. *temeno hlavy*, od substantiva *hlava* utvoříme adjektivum *hlavový*, ovšem ne ve spojení **hlavové temeno*, toto spojení by nebylo stylisticky správné. Běžně se používá spojení *hlavový nerv*.

U třetího východiska je možné vytvoření pouze relačního adjektiva, které nemá svůj ekvivalent v adnominálním genitivu, např. *smažený řízek*, *sportovní hřiště*, *perlivá voda*, *základní škola*, *pokojeová rostlina*, *včerejší práce*, *pravděpodobná chyba*.

---

⁶⁹ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Průruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2012, s. 281–282.

4.1 Možné příčiny konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva

Některé z možných příčin konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva jsme už nastínili v úvodní kapitole. V této části se na ně podrobněji zaměříme. Budeme se zabývat konkurencí adnominálního genitivu a relačního adjektiva na základě kontextu, na základě psaného nebo mluveného projevu, ustálenosti, posesivity, víceznačnosti, významové diferenciaci, singularity a plurality u nominálního výrazu v genitivu v rámci nominální fráze, a nakonec na základě vazeb jiných pádů vůči adnominálnímu genitivu.

Zmíněné příčiny se mezi sebou mohou prolínat, překrývat se, u jednotlivých příkladů spojení v relačním adjektivu a v adnominálním genitivu lze vyzorovat více jevů.

4.1.1 Kontext

Kontext může v určitých situacích hrát podstatnou roli. Takové situace si nastíníme v tomto oddíle. Na základě kontextu věty, textu si můžeme vybírat, zda použijeme spojení v adnominálním genitivu nebo v relačním adjektivu.

U některých adnominálních genitivů a relačních adjektiv si můžeme všimnout určité vyšší pevnosti či slučitelnosti oproti jejich ekvivalentům buď v adnominálním genitivu nebo v relačním adjektivu. Toto fixování se může projevit i v kontextu, např. konstrukce *Lidská krutost nezná mezi* by šla nahradit *Krutost lidí nezná mezi*. Dle našeho názoru se první zmíněná konstrukce projevuje oním fixováním. Uživatelé jazyka mají tuto konstrukci více vžitou a pravděpodobněji použijí konstrukci s relačním adjektivem *lidská krutost* než konstrukci s adnominálním genitivem *krutost lidí*, která ovšem z významového hlediska adekvátně odpovídá relačnímu adjektivu *lidská krutost*. V jiných strukturách si mohou být rovny, např. *Opět se projevila lidská krutost / krutost lidí*. V tomto případě si uživatel jazyka vybírá zcela dle své preference. Z výše zmíněného vyvozujeme, že konkurence zapříčiněna kontextem je typická spíše pro „zažité“ fráze, které se vyznačují ustáleností.

Jak už jsme zmínili, v tomto oddíle chceme také poukázat na to důležitost kontextu u některých spojení. Kontext může být rozhodující u spojení, která označují dvě rozdílné skutečnosti. Jako příklad lze uvést: *Hledal klíčový svazek*. Abychom mohli rozluštit pravý význam spojení, potřebujeme znát podrobnější kontext. Konstrukce může vyjadřovat *klíčový svazek*, kterému odpovídá ekvivalent v adnominálním genitivu *svazek klíčů* nebo např. *klíčový svazek knihy*. V tomto okamžiku nevíme, zda můžeme relační adjektivum *klíčový svazek*

nahradit adnominálním genitivem *svazek klíčů*. Pro stanovení správného významu spojení je nutno uvést kontext: *Matěj strávil celé odpoledne v knihovně; Hledal klíčový svazek Mluvnice češtiny* × *Matěj stál u domovních dveří. Hledal klíčový svazek / svazek klíčů* (uživatelé jazyka by použili jednoduše: *hledal klíče*). Tím, že relační adjektivum *klíčový svazek* v sobě obsahuje dva významy, může být jeho výskyt celkově četnější, jelikož adnominální genitiv *svazek klíčů* významově odpovídá jen jednomu z nich, ale to už zabíháme do významové diference, které se budeme věnovat níž.

Kontext nám pomáhá dané spojení blíže specifikovat. V některých případech je kontext klíčový, ale v této práci z něj nebudeme primárně vycházet (budeme analyzovat spojení bez bližších informací), i když na něj občas upozorníme (např. u singularity a plurality), případně odkážeme. Srovnávání jednotlivých spojení v adnominálním genitivu a v relačním adjektivu bude tedy v této práci ve většině případech prováděno bez ohledu na kontext. Přesto jsme chtěli upozornit na určitý vliv kontextu při upřednostňování adnominálního genitivu či relačního adjektiva. Zda by se dalo přímo hovořit o konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva není z výše uvedeného zcela prokazatelné.

4.1.2 Mluvený projev × psaný projev

V mluveném projevu (především v nepřipraveném mluveném projevu) sklouzáváme k jednodušší tematice a často i k jednoduchým slovním spojení, která jsou spojená s určitou subjektivností (každý uživatel jazyka pojímá jako „jednoduché“ slovní spojení něco odlišného, pro někoho to může být výraz v relačním adjektivu, pro někoho výraz v adnominálním genitivu). Máme určitou tendenci k automatizaci ve vyjadřování a zvolená slovní spojení nemusíme pečlivě selektovat. V psaném textu už nad zvolenými výrazy více přemýšlíme (vzhledem k mnohdy většímu časovému prostoru), jde nám o větší formálnost.

Jedním z rysů, který může vést ke konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva v mluveném nebo v psaném projevu, je zdůraznění dané skutečnosti. Uvedeme to na příkladu uměle vytvořené komunikační situace (může jít o mluvený i psaný projev, v druhém případě např. prostřednictvím sociálních sítí) „*Prohledali můj byt, a ještě navíc mě odposlouchávali. Byl to příkaz soudu!*“ V této situaci je použit adnominální genitiv *příkaz soudu*, nominální výraz v genitivu vyjadřuje pro komunikační situaci podstatnější informaci, na kterou je kladen důraz. Mohlo by být použito i spojení v relačním adjektivu „*Byl to soudní příkaz!*“, ale vzhledem ke gradačnímu charakteru komunikační situace, je zvolena vhodnější

varianta s důrazem. Jde o ilustrativní příklad, který má poukazovat na skutečnost, kterou jsme chtěli podtrhnout. Každá jiná komunikační situace by mohla zdůrazňovat jinou informaci.

Existují některé faktory (téma, časové hledisko apod.), které se u psaných a mluvených projevů by se mohly promítat do konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva. U těchto faktorů velmi často také záleží na samotném uživateli jazyka a na komunikační situaci, která nikdy nebude zcela totožná s jinou komunikační situací (budou na ni vždy působit odlišné podmínky). Forma sdělení může, ale taky nemusí souviset s upřednostňováním relačního adjektiva či s jeho ekvivalentem v podobě adnominálním genitivu.

4.1.3 Ustálenost

Při vyhodnocování nasbíraných dat jsme zaznamenali, že u některých spojení jsou dané výrazy (v případě relačního adjektiva je to adjektivum vyjadřující příznak vztahu k substanti, vlastnosti, okolnosti apod. a substantivum; u adnominálního genitivu je to jméno a nominální výraz v genitivu) pevněji svázána než výrazy jejich ekvivalentů. Míra ustálenosti u výrazů v adnominálních genitivech a jejich ekvivalentů v relačních adjektivech může být různá, záleží na konkrétním spojení. Určování ustálenosti bez bližších charakteristik je založeno na subjektivitě, na vlastní preferenci uživatele jazyka.

Uvedeme si příklad, máme dvě spojení: *psychický stav* × *stav psychiky*. Předpokládáme, že vyšší ustáleností se vyznačuje relační adjektivum *psychický stav*, a proto jeho užívání bude pravděpodobně častější než adnominální genitiv *stav psychiky*. Vyšší ustálenost adjektiva *psychický* může být také ve spojeních se substantivy, jsou to např. *nátlak*, *vývoj*, *porucha* či *deprivace*. Stejný rys, vyšší míru ustálenosti, můžeme pozorovat i u těchto relačních adjektiv: *světová válka* × *válka světa*, *sluneční paprsky* × *paprsky slunce*, *tělesná teplota* × *teplota těla*, *státní vlajka* × *vlajka státu*, *telefonní číslo* × *číslo telefonu*, *majetkové vyrovnání* × *vyrovnání majetku*, *společenské vrstvy* × *vrstvy společnosti*.

Vyšší míru ustálenosti lze vypořadovat například u adnominálního genitivu *trest smrti*. U jeho ekvivalentu v relačním adjektivu *smrtný trest* je míra nižší. Adjektivum *smrtný* by mělo vyšší ustálenost např. ve spojeních *smrtný hřích* nebo *smrtný úraz*. Stejný rys můžeme zaznamenat ve spojeních *smysl života* × *životní smysl*, *suma peněz* × *peněžní suma*, *vrchol hory* × *horský vrchol*, *dávka adrenalinu* × *adrenalinová dávka*, *tlukot srdce* × *srdeční tlukot*, *přehled knih* × *knižní přehled*, *funkce ředitele* × *ředitelská funkce*, *změny klimatu* × *klimatické změny*.

Zajímavým příkladem jsou spojení s adjektivem *beznadějný* a substantivem *beznaděj*, v prvním případě *beznadějný pocit* × *pocit beznaděje*, v druhém případě *beznadějný případ* × *případ beznaděje*. U prvního případu je dle našeho názoru ustálenější spojení v adnominálním genitivu *pocit beznaděje*, relační adjektivum *beznadějný pocit* se oproti adnominálnímu genitivu *pocit beznaděje* vyznačuje nižší ustáleností. V druhé situaci je tomu naopak, relační adjektivum *beznadějný případ* má vyšší ustálenost než adnominální genitiv *případ beznaděje*. V tomto případě máme totožné adjektivum *beznadějný* a substantivum *beznaděj* v kombinaci s odlišnými jmény. Vyšší ustálenost je v jednom případě u adnominálního genitivu, v druhém případě u relačního adjektiva.

Máme zde ovšem i početnou skupinu spojení v adnominálním genitivu a v relačním adjektivu, u kterých je ustálenost víceméně rovna. Rozdílnost v ustálenosti u obou spojení je zde velmi malá. Jako příklady můžeme uvést, např. *věž kostela* × *kostelní věž*, *hodiny tance* × *taneční hodiny*, *klas žita* × *žitný klas*, *zpěv ptáků* × *ptačí zpěv*, *oslava narozenin* × *narozeninová oslava*, *stanice hygieny* × *hygienická stanice*, *sbor pedagogů* × *pedagogický sbor*, *záchvat paniky* × *panický záchvat*, *dům kultury* × *kulturní dům*, *hodnostář církve* × *církevní hodnostář*, *budova nemocnice* × *nemocniční budova*, *proud vody* × *vodní proud*, *tým vyšetřovatelů* × *vyšetřovací tým*, *dno oceánu* × *oceánské dno*, *kniha návštěv* × *návštěvní kniha*, *změny klimatu* × *klimatické změny*.

Z nasbíraných dat lze poznamenat, že ustálenost jako jedna z charakteristik spojení, může být příčinou konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva. Vyšší míra ustálenosti se objevuje u adnominálních genitivů, ale i u relačních adjektiv. Vedle toho je zde velká skupina spojení v relačních adjektivech a v adnominálních genitivech, která jsou si z hlediska ustálenosti rovna a spíše je rozhodující preference daného uživatele jazyka. Domníváme se, že ustálenost může být vysvětlením, proč některá relační adjektiva nemají své ekvivalenty v podobě adnominálních genitivů a opačně, proč některé adnominální genitivы nemají své ekvivalenty v relačních adjektivech.

4.1.4 Posesivita

Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva zapříčiněna posesivitou je specifická jen pro tu část relačních adjektiv a adnominálních genitivů, které vyjadřují posesivitu. Ta v sobě zahrnuje tendence k přivlastňování si. Jako příklady si můžeme uvést např. *auto Pavla* × *Pavlovo auto*, *zahrada souseda* × *sousedova zahrada*, *hlas holky* × *holčičí*

hlas, stopy zvířete/zvířat × *zvířecí stopy*. V této části se budeme věnovat vybraným příkladům, které posesivitu zachycují nebo k ní mají sklon.

Posesivní adjektivum *babiččin koláč* má tendence k přivlastňování. K tomuto spojení se vztahují dvě varianty ekvivalentů, a to buď v adnominálním genitivu nebo v předložkovém genitivu s prepozicí *od*. Bezpředložkovou variantu v adnominálním genitivu *koláč babičky* lze interpretovat především jako koláč patřící/náležící babičce, Předložkový genitiv může být z hlediska významu v roli původce děje nebo vlastníka, *koláč od babičky* – babička vykonala nějakou činnost, upekla koláč nebo koláč náleží babičce. Vztah vlastnictví v tomto spojení slábne a může být vnímán jako druhořadý. Když se hlouběji zamyslíme nad významem spojení *babiččin koláč*, chceme prvotně zdůraznit vztah vlastnictví *koláč babičky* nebo původce děje *koláč od babičky*? Prepozice *od* může změnit nejen vztah, ale také ovlivnit významovou stránku spojení. Posesivní adjektivum a adnominální genitiv v tomto případě zahrnují širší vztahový a významový rozsah. Až s pomocí předložky *od* je skutečnost blíže specifikovaná. Adnominální genitiv v tomto případě čelí nejen konkurenci relačního adjektiva, ale i konkurenci předložkového genitivu.

Posesivitu v adnominálním genitivu lze blíže specifikovat prostřednictvím posesivních pronomín, např. *dort mé sestry* × *sestřin dort*, *zahrada jejich souseda* × *sousedova zahrada*, což u posesivních adjektiv nelze. U spojení v adnominálním genitivu může dojít k přesunutí posesivního genitivu do antepozice, např. *dort mé sestry* → *mé sestry dort*, *koláč babičky* → *babičky koláč*.⁷⁰

U adnominálního genitivu, který zachycuje posesivitu, např. *auto Pavla Nováka*, lze substantivy vyjádřit vlastní jména, u posesivního adjektiva je tato možnost také uskutečnitelná, *Pavlovo Novákovo auto*, ale neodpovídá zcela syntaktické a stylistické adekvátnosti. Jednotlivá jména jsou sdělitelná v adnominálním genitivu i v posesivním adjektivu – *auto Pavla* × *Pavlovo auto*, *auto Nováka* × *Novákovo auto*. Vyjádření vlastních jmen je také typické pro autorský genitiv⁷¹, např. *kniha (Karla) Čapka* × *(Karlova) Čapkova kniha*, *film Jiřího Menzela* × *Menzelův film*. U některých autorských genitivů, např. *kniha Karla Čapka*, lze vnímat autorství knihy, ale i vlastnictví knihy. Tomuto bezpředložkovému výrazu konkuruje předložková genitiv *kniha od Karla Čapka*, která taktéž zachycuje rovinu autorství i vlastnictví.

⁷⁰ OSOLBĚ, Klára. Deflektivizace. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online, cit. 2021-01-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DEFLEKTIVIZACE>

⁷¹ KARLÍK, Petr. *Ke klasifikaci genitivu adnominálního*. SPFFBU A 46, 1998, s. 122.

Některé nominální fráze v adnominálním genitivu mohou nabízet ke svým protějškům v relačním adjektivu variantu, která zachycuje posesivitu v širším smyslu. Relační adjektivum má v těchto případech k sobě vhodnější protějšek, který představuje buď předložkový genitiv nebo jiný pád. Jako příklad lze uvést *rodinný dům* × *dům pro rodinu* / *dům rodiny*. Výraz *dům rodiny* se sám o sobě vyznačuje vlastnictvím, ale také konkrétností, např. *dům rodiny Novákových*, *dům mé rodiny* (někdo je vlastníkem domu) na rozdíl od relačního adjektiva *rodinný dům*, který by mohl představovat jakýkoliv rodinný dům. Ekvivalent v relačním adjektivu nesděluje posesivitu, proto adnominální genitiv *dům rodiny* nemusí být zcela vhodným ekvivalentem k relačnímu adjektivu *rodinný dům*. Posesivitu v širším smyslu lze přiřadit i k dalším spojením v adnominálním genitivu, např. *postel pro manžele* / *postel manželů* × *manželská postel*, *uniforma do školy* / *uniforma školy* × *školní uniforma*, *místnost v redakci* / *místnost redakce* × *redakční místnost*, *bar v hotelu* / *bar hotelu* × *hotelový bar*, *knihy pro děti* / *knihy dětí* × *dětské knihy*, *schránka na poštu* / *schránka pošty* × *poštovní schránka*.

Relační adjektivum *lékařské tajemství* nám může evokovat genitivní ekvivalent *tajemství lékaře/lékařů*. Když se nad spojením zamyslíme, vhodnějším ekvivalentem k adnominálnímu genitivu *tajemství lékaře* by mohlo být posesivní adjektivum *lékařovo tajemství*. U tohoto příkladu se dotýkáme vícero rovin. Ustáleným spojením *lékařské tajemství* je myšlena povinnost mlčenlivosti ve zdravotnictví, která se týká nejen lékařů, ale i dalších zdravotních pracovníků (původní význam výrazu *lékařské tajemství* se vztahoval pouze na lékaře).⁷² Ekvivalent v adnominálním genitivu *tajemství lékaře* ze sémantického hlediska neodpovídá relačnímu adjektivu *lékařské tajemství*, vhodnější by bylo posesivní adjektivum *lékařovo tajemství*, případně vazba s instrumentálem *tajemství mezi lékaři* pro vyjádření plurality substantiva *lékař*.

Podívejme se na relační adjektivum *královská koruna*, u kterého lze vnímat posesivitu. Jako ekvivalenty v adnominálním genitivu k tomuto spojení můžeme přiřadit *koruna krále*, *koruna královny*, které se na první pohled vyznačují posesivitou. Význam těchto dvou ekvivalentů může směřovat do obecnější roviny, nemyslí se konkrétní král/královna (*koruna krále/královny ze 14. století*) nebo do konkrétní roviny, je myšlena konkrétní osoba (*koruna krále Karla IV.*). Spojení nejsou úplně jednoznačná. Adnominální genitiv *koruna*

---

⁷² ZAJÍČKOVÁ, Markéta. Neoprávněné prolamování povinné mlčenlivosti – problém současného českého zdravotnictví. *Interní medicína pro praxi*. 2014, 16(5) [online, cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://www.internimediceina.cz/pdfs/int/2014/05/11.pdf>

krále/královny mohou navíc nalézt své ekvivalenty v posesivních adjektivech *králova/královnina koruna*.

Na základě posesivity u určité části spojení vzniká konkurence mezi adnominálním genitivem a relačním adjektivem, která se může výrazně odrážet v celkové preferenci jednoho ze spojení. Adnominální genitiv vyjadřující posesivitu blíže upřesňuje sdělení (*auto Pavla Nováka*), v těchto případech je adnominální genitiv ohrožen konkurencí předložkového genitivu (*auto od Pavla Nováka*). Adnominální genitiv má schopnost zahrnout do spojení posesivní pronomina, která výraz přesněji specifikuje (*dort mé sestry*). Posesivní adjektivum vyjadřuje vztah vlastnictví, ale nemá možnost ho blíže specifikovat, což by v rámci konkurence mohl být brán jako nedostatek.

4.1.5 Víceznačnost

Nemůžou v sobě spojení v relačních adjektivech či v adnominálních genitivech zahrnovat více významů nebo vztahů? Některá spojení v relačních adjektivech i v adnominálních genitivech jsou typická víceznačností. Stejná forma u daného spojení může vyjadřovat dvě rozdílné skutečnosti. Jako příklad nám poslouží spojení *povolání učitele* × *učitelské povolání*. Adnominální genitiv *povolání učitele* a relační adjektivum *učitelské povolání* vyjadřují *povolání učitele* / *učitelské povolání* ve smyslu profese. Spojení *povolání učitele* může být interpretováno ve smyslu poslání, určení (povolat někoho k něčemu).⁷³ U adnominálního genitivu *povolání učitele* je víceznačnost přímo v samotném spojení, bez vložení předložek nebo jakékoliv obměny. Dalšími příklady s obdobným rysem jsou dvojice spojení *organizace práce* (lze chápat jako rozvržení pracovní činnosti nebo také specializované sdružení osob) × *pracovní organizace*, *pár milenců* (lze chápat jako dvojici milenců nebo jako několik milenců) × *milenecký pár*, *původ vesmíru* × *vesmírný původ* (lze chápat jako příčinu vzniku samotného vesmíru nebo že něco vzniklo ve vesmíru).

Během sběru dat jsme se sami přesvědčili, že u některých spojení je obtížné přiřazení vhodného ekvivalentu, pokud o nich nemáme bližší informace. Některá spojení mají více než jednu variantu, protože jejich protějšek nemusí mít vždy jednoznačný význam, a tudíž by na základě víceznačnosti mohlo docházet k častějšímu užívání jednoho z nich. Těmito spojeními se budeme ještě zabývat u výrazů s přeneseným významem. Jak už jsme naznačili v předchozím

---

⁷³ *Internetová jazyková příručka* [online, cit. 2021-01-23]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=povol%C3%A1n%C3%AD>

oddíle, konkurentem adnominálního genitivu je také předložkový genitiv. Víceznačnost u relačního adjektiva se může projevit vícero ekvivalenty, které nejčastěji představují adnominální genitiv nebo předložkový genitiv. Tento jev si uvedeme na příkladu relačního adjektiva *vrbové proutí*, u kterého lze nalézt vhodný ekvivalent v podobě předložkového genitivu *proutí z vrby*. Ten zachycuje vztah původu nebo také vztah vlastnosti. K relačnímu adjektivu *vrbové proutí* by bylo možné přiřadit bezpředložkovou variantu *proutí vrby*, která nominálním výrazem v genitivu vyjadřuje celek (*vrby*), k němuž se váže určitá část (*proutí*). Z relačního adjektiva *vrbové proutí* nelze jednoznačně určit, zda je myšlen původ, vlastnost či vlastnictví (přináležitost), relační adjektivum se v tomto případě vyznačuje jako víceznačné. Rozhodující by byl kontext: *Maminka nasbírala proutí z vrby / vrbové proutí × Proutí vrby / vrbové proutí se pod nánosem sněhu ohýbalo*.

Podívejme se na další příklady. Vztah původu lze vnímat např. u spojení *stránka z novin*, které má také bezpředložkovou variantu v adnominálním genitivu *stránka novin*, u které opět nominální výraz v genitivu vyjadřuje celek (*novin*), k němuž se váže daná část (*stránka*). Ekvivalentem k těmto dvěma spojeními je relační adjektivum *novinová stránka*.

Ve spojeních *uniforma školy / uniforma do školy × školní uniforma*, můžeme u první bezpředložkové varianty v adnominálním genitivu *uniforma školy* zachytit vztah vlastnictví, u druhé předložkové varianty *uniforma do školy* je to vztah místa nebo možná i účelu. Relační adjektivum *školní uniforma* zahrnuje všechny uvedené vztahy, tedy vlastnictví, místo či účel.

Předložkovou a bezpředložkovou variantu lze nalézt i k relačnímu adjektivu *svatební fotka*. Předložkový genitiv *fotka ze svatby* opět zachycuje vztah místa, bezpředložková varianta v adnominálním genitivu *fotka svatby* by mohla být interpretována jako fotka jakékoliv svatby (spojení není blíže specifikováno, více by nám prozradil až kontext).

Můžeme zmínit relační adjektivum *švédská překladatelka*, u kterého lze taktéž vnímat víceznačnost. Primárně se tímto spojením myslí překladatelka, která pochází ze Švédska. Z předložkového genitivu *překladatelka ze Švédska* nelze přesněji určit, zda se jedná o překladatelku švédštiny, angličtiny nebo jiného jazyka. Sekundárně může být relačním adjektivem *švédská překladatelka* vyjádřen i adnominální genitiv *překladatelka švédštiny*.

Zaměříme se na víceznačnost v trochu odlišném pojetí. Ekvivalenty *čin (plný) hrdinství × hrdinský čin* vyjadřují odvážné, statečné činy. Výrazy *čin hrdiny × hrdinův čin* vyjadřují vztah k živému subjektu. Ze sémantického hlediska by relační adjektivum *hrdinský čin* mohlo být ekvivalentem k adnominálnímu genitivu *čin hrdiny*, jelikož výraz *čin hrdinství* má nízkou míru

ustálenosti. Jak už bylo zmíněno *hrdinským činem* je myšlen statečný čin, který pravděpodobně uskutečnil odvážný člověk, to se ovšem ze spojení nedá přesně vyvodit. Narazili jsme na příklad relačního adjektiva (*hrdinský čin*), kde dochází k přechodu k jakosti (tato spojení budeme více rozebírat v následujícím oddíle). *Čin hrdiny* z hlediska významu je také odvážný, jen disponuje konkrétností, je zde myšlen a zdůrazněn člověk, hrdina, který čin vykonal (původce děje), ale významová stránka se zásadně nemění.

Více možností může nabídnout i relační adjektivum. Jeho ekvivalent v adnominálním genitivu v sobě zahrnuje více významů, proto lze u relačního adjektiva vybírat z více variant. Například spojení *pomoc odborníka* může v relačním adjektivu vyjadřovat *odborníkovu pomoc*, zachycující posesivitu nebo *odbornou pomoc*, vyjadřující obecnější rovinu. Pojem *odborná pomoc* by z hlediska významu mohl v sobě zahrnovat samotný pojem *odborníková pomoc*.

Dalším příkladem mohou být spojení *plat manažera* × *manažerský plat* / *manažerův plat*. V prvním případě relačního adjektiva *manažerský plat* je myšlen plat profese manažera, popřípadě určitá výše platu profese manažera, druhý případ spojení *manažerův plat* nabývá vztah vlastnictví.

Víceznačnost najdeme také už u zmiňovaného relačního adjektiva *klíčový svazek*. Adjektivum *klíčový* může souviset buď s klíčem či klíči nebo vyjadřovat důležitý svazek čehokoli, např. *svazek novin*. Adnominální genitiv *svazek klíčů* je z hlediska významu ekvivalentem relačního adjektiva *klíčový svazek* ve smyslu souviset s klíčem nebo klíči.

V rámci víceznačnosti může v některých případech převažovat užití adnominálního genitivu, v některých případech užití relačního adjektiva. U obou je typická víceznačnost a výběr z více než jedné varianty. Pokud vycházíme z našich nasbíraných dat, konkurence bude na základě předpokladu víceznačnosti vyrovnaná, jelikož daný jev se vyskytuje jak u adnominálního genitivu, tak u relačního adjektiva. Pro vyvození přesnějšího závěru by musel být udělán podrobnější průzkum, který by byl zaměřený na víceznačnost.

4.1.6 Významová diferenciacie

Spojení v adnominálním genitivu a v relačním adjektivu bývají významově shodná, např. *věž kostela* × *kostelní věž*, *stanice hygieny* × *hygienická stanice*, *paprsky slunce* × *sluneční paprsky*, *profesor univerzity* × *univerzitní profesor* apod. Jsou i takové ekvivalenty v adnominálním genitivu a relačním adjektivu, které mají rozdílné významy. Jedno spojení tudíž vyjadřuje něco odlišného než spojení druhé. Můžeme v tomto případě vůbec mluvit

o konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva? Než si na tuto otázku odpovíme, budeme se věnovat některým příkladům s rozdílným významem, podrobněji si je analyzujeme a zaměříme se na určité znaky, které u nich můžeme zachytit. V předchozí podkapitole jsme se zabývali vícestupňovostí, vícestupňové výrazy byly mnohdy charakteristické významovou diferenciací.

Jako příklad s významovou diferenciací si uvedeme spojení *otázka původu* × *původní otázka*. V prvním případě je myšleno substantivum *původ* jako původ osoby podle příslušnosti k rase, etniku nebo rodinný původ. Substantivum *otázka* u tohoto výrazu nesdílí svůj primární význam – dotaz, ale vyjadřuje věc vyžadující řešení. Spojení *otázka původu* je myšlena jako problém příslušnosti k rase, etniku. V druhém případě adjektivum *původní* vyjadřuje prvotní, dřívější, předešlou otázku.⁷⁴

Některá spojení na nás mohou působit konkrétně, některá obecně a v tom může spočívat jejich odlišný význam. Konkrétnost a obecnost se promítá do více rovin. V relačním adjektivu se obvykle vyznačuje obecnost, v adnominálním genitivu zase konkrétnost. Domníváme se, že je to dáno tím, že do adnominálního genitivu si můžeme přidat další upřesňující skutečnosti, např. *akce charity* → *akce Charity Ostrava* (charita jako instituce, konkrétní charita), proto se může vyznačovat konkrétností. Relační adjektivum *charitativní akce* (adjektivum charitativní vyjadřuje dobročinnost) spojení směřuje do obecnější roviny. „Do hry“ bychom museli zapojit kontext, který by nám mohl prozradit víc. Když tato dvě spojení porovnáme, mohou na základě obecnosti a konkrétnosti působit rozdílným významem. Jedná se o subjektivní záležitost, každému uživateli jazyka mohou tato spojení evokovat rozdílnou vlastnost, proto se určování těchto vlastností může u jednotlivých spojení lišit.

Dalším příkladem jsou spojení *schůzky třídy* × *třídní schůzky*. Adnominální genitiv *schůzky třídy* vyjadřuje schůzky konkrétní třídy, ale v relačním adjektivu *třídní schůzky* nás spojení odkazuje k větší obecnosti, je to ustálené spojení a bez upřesnění mohou být myšleny *třídní schůzky* jakéhokoliv ročníku.

Určitá konkrétnost a obecnost by se dala také vyčíst ze spojení *vystoupení veřejnosti* × *veřejné vystoupení*. *Vystoupení veřejnosti* je myšleno jako vystoupení nějaké konkrétní skupiny jedinců určitého společenství (je zde nějaký původce děje). Zatímco *veřejné vystoupení* odkazuje na konání za účasti širšího obecnstva a obsahuje obecnější rovinu.

---

⁷⁴ *Internetová jazyková příručka* [online, cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=p%C5%AFvodn%C3%AD>

Obecnost a konkrétnost lze zachytit u spojení *hráč týmu* × *týmový hráč*. Relační adjektivum *týmový hráč* vyjadřuje, jaký ten hráč je, vyznačuje se vlastnostmi, které jsou potřebné ke hře v týmu. Relační adjektivum nabývá svým významem podobu adjektiva kvalifikačního. Adnominálním genitivem *hráč týmu* je myšlen hráč určitého týmu.

U výrazů *problémy rodičů* × *rodičovské problémy* slova *rodičů* a *rodičovské* odpovídají stejné významové hodnotě – týkající se rodičů. Adnominální genitiv by bylo možné upřesnit, např. jako *problémy rodičů Novákových*, *problémy mých rodičů*. Na základě upřesnění lze rozlišovat konkrétní rovinu u výrazu *problémy rodičů* a obecnou rovinu u výrazu *rodičovské problémy*.

Zajímavým příkladem jsou spojení *prohlídka domu* × *domovní prohlídka*. Relačním adjektivem *domovní prohlídka* je myšlena prohlídka domu či bytu při podezření ze spáchání trestního činu, provádí ji policie na základě nařízení soudu. Adnominálním genitivem *prohlídka domu* je primárně myšlena prohlídka domu za účelem koupě domu. Představíme si pokaždé jinou prohlídku, i když obě vyjadřují prohlídku týkající se domu, jen za jiným účelem, a proto je jejich význam odlišný. Zaměnitelnost těchto dvou výrazů je jednostranná. V rámci kontextu by bylo možné nahradit spojení *domovní prohlídka* relačním adjektivem *prohlídka domu*.

Adnominální genitiv a relační adjektivum vyjadřují také názvy konkrétních míst či institucí. Na první pohled se může zdát, že ekvivalenty označují stejnou skutečnost, ale je tomu naopak. U spojení *náměstí Míru* × *Mírové náměstí* je *náměstím Míru* myšleno konkrétní náměstí například v Praze, Brně a v dalších městech, zatímco *Mírové náměstí* je náměstí, které se nachází v Ústí nad Labem nebo v Ústí nad Orlicí. Kdyby nastala záměna ekvivalentů adnominálního genitivu a relačního adjektiva, došlo by k vyjádření odlišné skutečnosti.

Spojení jako *náměstí Svobody* nebo *třída Míru* nemají své protějšky v relačním adjektivu. V tomto případě vyjadřují jen vlastnost *svobodné náměstí* a *mírová třída* a tyto vlastnosti z hlediska významu k těmto substantivům nejsou zcela hodící se.

Adnominální genitiv *Akademie věd České republiky* je oficiální název instituce, která existuje. Relační adjektivum *vědecká akademie* může chápáno jako obecnějším ekvivalent pro tuto instituci, ale také může vyjadřovat jakoukoliv vědeckou akademii na světě. U těchto dvou ekvivalentů se nám promítá rovina víceznačnosti a rovina konkrétnosti a obecnosti. V tomto případě může být význam relačního adjektiva víceznačný, adnominální genitiv je název pro konkrétní instituci.

Rozdílný význam mezi relačním adjektivem a adnominálním genitivem se projevuje především u spojení s přeneseným významem, která se vyskytují jak u relačního adjektiva, tak u adnominálního genitivu. Tuto problematiku jsme nastínili v teoretické části práce.

Některá spojení s přeneseným významem nemají své protějšky v relačním adjektivu nebo v adnominálním genitivu. Ta, která je mají, jsou často od svých ekvivalentů sémanticky odlišná a také se u nich projevuje víceznačnost. Spojení s přeneseným významem většinou disponují dvěma významovými variantami, kromě varianty s přeneseným významem také variantou bez přeneseného významu. Některá relační adjektiva mohou na základě sémantického hlediska nabýt kvalitativní formu, např. *bleskový úder* (=rychlý), *medvědí objetí* (=velké), *mravenčí práce* (=vytrvalá), *hrdinský čin* (= odvážný, statečný). Stejný jev lze sledovat i u kvalitativních adjektiv, která získají relační formu nebo se jejich význam změní v rámci kvalitativní formy, například *černý humor* (=humor, který nachází komično ve vážných tématech a situacích), *černé svědomí* (= špatné, nečisté).

Spojení *bleskový úder* má svůj ekvivalent v adnominálním genitivu *úder blesku*. Jejich význam se na základě přeneseného významu relačního adjektiva (po výkladu sémantické stránky kvalitativního adjektiva) liší. *Bleskový úder* je interpretován jako rychlý úder a neváže se jenom k bouřce, adnominálním genitivem *úder blesku* je myšlen primárně z hlediska sémantického *úder blesku* při bouřce, který může být ovšem také rychlý. Relační adjektivum *bleskový úder* lze sekundárně interpretovat ve významu adnominálního genitivu, jelikož je víceznačné.

Podobné je to i u spojení *objetí medvěda* × *medvědí objetí*. Druhově posesivní adjektivum *medvědí* odkazuje primárně ve spojení *medvědí objetí* na velké objetí. *Objetí medvěda* už se sémanticky váže k zvířeti. Adnominální genitiv může nalézt svůj ekvivalent v posesivním adjektivu *objetí medvěda* × *medvědovo objetí*.

Jako další příklad si můžeme uvést *běh indiánů* × *indiánský běh*. *Indiánským během* je prvotně myšlen typ pohybu, při kterém se střídá běh a chůze. Významově *indiánský běh* může být vnímán jako činnost, tedy běhání, kterou konají indiáni. Stejnou sémantiku můžeme spatřovat v adnominálním genitivu *běh indiánů*.

Přenesený význam by mohl být vnímán u výrazů *řečnická otázka*. Relačním adjektivem *řečnická otázka* je myšlen „projev ve formě tázací věty, na který je odpověď dána předem. vyznívá se z kontextu, popř. intonace a vlastně jen zdůrazňuje tvrzení z hlediska mluvčího

nesporné“.⁷⁵ Ekvivalent v podobě adnominálního genitivu by mohl znít *otázka řečnictví*, jeho význam by byl od relačního adjektiva odlišný. *Otázka řečnictví* by byla chápána jako problém v oblasti řečnictví.

U spojení *tanec ptáků* × *ptačí tanec* má relační adjektivum dva významy, které se liší na základě přeneseného významu. S přeneseným významem se u *ptačího tance* se jedná o taneční styl, který je známý po celém světě a má charakteristické pohyby a hudbu. *Ptačí tanec* bez přeneseného významu je chápán jako tanec při námluvách u některých druhů ptáků. Adnominální genitiv *tanec ptáků* pak významově odpovídá ekvivalentu *ptačí tanec* bez přeneseného významu.

Podobným příkladem je *kůže husy* × *husí kůže*. *Husí kůže* bez přeneseného významu je chápána jako kůže daného zvířete, v tomto případě husy. Výraz *husí kůže* s přeneseným významem vyjadřuje drobné pupínky na kůži člověka vystávající při chladu, leknutí nebo strachu.⁷⁶ Adnominální genitiv *kůže husy* ze sémantického hlediska odpovídá relačnímu adjektivu bez přeneseného významu. Jako výrazy s podobnými rysy můžeme uvést, např. *oči kočky* × *kočičí oči* nebo *práce mravenců* × *mravenčí práce*.

Ekvivalenty *obraz života* × *životní obraz* jsou zaměřeny na přenesení významu u adnominálního genitivu. *Obraz života* můžeme chápat jako mnohoznačné. Sémanticky může odpovídat svému ekvivalentu v relačním adjektivu *životní obraz*, tímto spojením je vyjádřeno nejvýznamnější dílo umělce nebo malíře. Na základě přeneseného významu *obraz života* je vnímám jako vhled do života někoho jiného, zachycení důležitých událostí v životě apod.

Některá spojení s přeneseným významem nemají své ekvivalenty v relačním adjektivu nebo v adnominálním genitivu, například *hlava rodiny*.

Význam slova hraje důležitou roli, ale na základě odlišného významu si relační adjektivum a adnominální genitiv nemůžou konkurovat. Jde o dvě rozdílná spojení z hlediska významu, ale s podobnou grafickou formou. O konkurenci se dá mluvit v těch případech, kdy jedno ze spojení má více významů, např. výrazy s přeneseným významem. To ovšem neznamená, že otázka odlišného významu by se měla být opomenuta. Může docházet k záměně adnominálního genitivu s relačním adjektivem a na základě odlišného významu pak k nepochopení. K záměně by nemělo docházet u oficiálních názvů, významová diference je zde podstatná. Odlišný význam relačního adjektiva a adnominálního genitivu nesvádí

---

⁷⁵ ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné*. Praha: Leda, 2009, s. 228-229.

⁷⁶ Tamtéž, s. 161.

k jednoznačnosti, ale směřuje k různorodosti ekvivalentů, nutí nás k přemýšlení nad jazykem, nad zvolením vhodné varianty.

4.1.7 Singularita × pluralita

Nominální výraz v genitivu v rámci nominální fráze může v některých případech vyjadřovat singulár i plurál. Tento jev je zapříčiněn jeho protějškem v relačním adjektivu, které nabízí singularitu a pluralitu. V tomto oddíle se zaměříme se na výrazy, u kterých je singularita a pluralita rezonující a smysluplná po významové stránce.

V následujícím příkladu nelze z ekvivalentu v relačním adjektivu plně rozpoznat, zda zahrnuje jednu nebo více skutečností. Adnominální genitiv tudíž nabízí dvě varianty, a to spojení v singuláru a spojení v plurálu. U spojení *vybíravost ženy/žen* × *ženská výběravost*, bez bližšího kontextu, může adjektivum *ženská* zahrnovat singulár i plurál nominálního výrazu v genitivu *žena*, tedy *ženy/žen* ve spojení *vybíravost ženy/žen*. Adjektivum *ženská* by bylo možné nahradit posesivním adjektivem *ženina* (*vybíravost*), který referuje k singularitě *vybíravost ženy*. Na základě významové stránky by posesivní adjektivum *ženina* mohlo být interpretováno jako *manželčina*. Ve spojení *vybíravost ženy* a *ženina výběravost* lze navíc vnímat odkaz k jedné konkrétní osobě, ale i k ženám obecně. K vyjádření singularity a plurality u adnominálního genitivu často dochází v případech, že substantivum v nominativu je abstraktum, které vyjadřuje vlastnost. Jako další příklady lze zmínit *ješitnost muže/mužů* × *mužská ješitnost*, *krutost člověka/lidí* × *lidská krutost*.

Singulár a plurál u nominálního výrazu v genitivu jsou typické také u hromadných substantiv, která označují soubor počítatelných jednotlivin téhož druhu,⁷⁷ např. *listí dubu/dubů* × *dubové listí*, *spojení slova/slov* × *slovní spojení*, ale i u pomnožných substantiv, které samy o sobě vyjadřují jak množství, tak jednotlivinu, například *ústa dívky/dívek* × *dívčí ústa*, *hranice státu/států* × *státní hranice*.

Singularita a pluralita je typická i u dalších nominálních výrazů v genitivu, které nejsou blíže specifikované. Jako příklady uvádíme *kůra stromu/stromů* × *stromová kůra*, *místnost výslechu/výslechů* × *výslechová místnost*, *minulost rodu/rodů* × *rodová minulost*, *pomoc odborníka/odborníků* × *odborná pomoc*, *člověk bez citu/citů* × *bezcitný člověk*.

---

⁷⁷ *Internetová jazyková příručka* [online, cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=202&dotaz=hromadn%C3%A1%20podstatn%C3%A1%20jm%C3%A9na>.

Předchozí příklady byly zaměřeny na substantivum relačního adjektiva v singuláru, stejná situace nastává i u substantiva relačního adjektiva v plurálu. Ve spojení *listy rostliny/rostlin* mohou být myšleny listy jedné rostliny nebo listy více druhů/počtu rostlin, v relačním adjektivu *rostlinné listy* mohou být zahrnuta obě spojení v adnominálním genitivu, jejichž genitiv vyjadřuje singularitu i pluralitu. Jako další příklady lze uvést *modely letadla/letadel × letadlové modely, stopy zvířete/zvířat × zvířecí stopy*.

U adnominálního genitivu *designer bytu/bytů* na základě ekvivalentu relačního adjektiva *bytový designer* lze vyjádřit u genitivu substantiva singulár i plurál. Primárně je spojením *bytový designer* myšleno designer vícero bytů, k vyjádření podrobnějšího popisu skutečnosti by bylo možné použít genitiv adnominální *designer bytu*.

V tomto případě by se mohlo zdát, že v konkurenci mezi adnominálním genitivem a relačním adjektivem dominuje výhradně adnominální genitiv. Jak už bylo zmíněno, adnominální genitiv může samostatně vyjádřit singulár i plurál u nominálního výrazu v genitivu (*minulost rodu/rodů × rodová minulost*). Prostřednictvím adnominálního genitivu uživatel jazyka více konkretizuje danou skutečnost a může se stát, že dá přednost adnominálnímu genitivu, který vyjadřuje dvě samostatné skutečnosti, a tudíž může být používán čteněji (*minulost rodu Šliků × minulost rodů Šliků, Nosticů a Lichtenštejnů*). To, co je vnímáno u relačního adjektiva jako jeho slabina, může být ve skutečnosti jeho silná stránka. Uživatel jazyka v tomto případě nemusí přemýšlet nad singularitou nebo pluralitou spojení a užije jednoduše výraz, který zahrnuje obojí (*rodová minulost Šliků × rodová minulost Šliků, Nosticů a Lichtenštejnů*).

4.1.8 Vazby jiných pádů

Genitiv disponuje schopností vázat se s určitými prepozicemi, což může napomáhat transformaci výrazů z relačních adjektiv. Předložkové genitivy často mohou konkurovat samotnému adnominálnímu genitivu. Nejčastějšími předložkami pojícími se s genitivem jsou např. *z – čaj z heřmánku* (× *heřmánkový čaj*), *od – koláč od babičky* (× *babiččin koláč*), *bez – smrt bez bolesti* (× *bezbolestná smrt*) *podle – příběh podle skutečnosti* (× *skutečný příběh*) nebo *do – uniforma do školy* (× *školní uniforma*). Adnominální genitiv je ohrožen nejen konkurencí předložkového genitivu, ale i konkurencí dalších pádů. Relačnímu adjektivu konkuruje přeneseným významem v podstatě jen kvalifikační adjektivum, pokud nepočítáme samotný adnominální genitiv.

Jak už jsme nastínili výše a také v některých předchozích oddílech, mnoho relačních adjektiv nalezneme své ekvivalenty v podobě předložkového genitivu, jelikož adnominální genitiv mnohdy nemůže nabídnout vhodný ekvivalent. Během sběru dat jsme narazili na velké množství předložkových genitivů, např. *chléb z pšenice* × *pšeničný chléb*, *medaile z bronzu* × *bronzová medaile*, *hrad z písku* × *pískový hrad*, *vločka ze sněhu* × *sněhová vločka*, *kelímek z plastu* × *plastový kelímek*.

Na základě nasbíraných dat vyplynulo, že kromě předložkového genitivu konkurují adnominálnímu genitivu i jiné předložkové varianty, které se pojí s dalšími pády. Tato konkurence je často způsobena (tak jako u předložkového genitivu) tím, že adnominální genitiv nemá vhodný ekvivalent k relačnímu adjektivu.

Četné zastoupení v rámci pádů měl akuzativ, jako příklady lze uvést, např. *knihy pro děti* × *dětské knihy*, *tričko pro pány* × *pánské tričko*, *kartáček na zuby* × *zubní kartáček*, *hra na počítač* × *počítačová hra*, *stůl na přebalování* × *přebalovací stůl*, *šaty na zavínování* × *zavínovací šaty*, *koš na odpadky* × *odpadkový koš*, *obálka na dopis/dopisy* × *dopisní obálka*, *blok na poznámky* × *poznámkový blok*, *prášek na praní* × *prací prášek*. U těchto spojení dominuje prepozice *na*, vyskytuje se zde i prepozice *pro*.

Hojné zastoupení měl také lokál, který se vyskytl ve spojeních jako, např. *tábor při městě* × *příměstský tábor*, *turnaj v šachu* × *šachový turnaj*, *závislost na drogách* × *drogová závislost*, *stránka na internetu* × *internetová stránka*, *údaj o času* × *časový údaj*, *objev ve vědě* × *vědecký objev*, *zákon o autorství* × *autorský zákon*, *profil na facebooku* × *facebookový profil*, *zápal v boji* × *bojový zápal*, *pól na severu* × *severní pól*, *hra v divadle* × *divadelní hra*, *konto v bance* × *bankovní konto*. V těchto případech jsou spojky ve spojeních pestřejší – *na*, *v*, *při*, *o*.

V nasbíraných datech se vyskytla i spojení v dativu, např. *hodiny ke konzultaci* × *konzultační hodiny*, *brýle proti slunci* × *sluneční brýle* nebo v instrumentálu, např. *schránka s daty* × *datová schránka* nebo *kontakt mezi lidmi* × *lidský kontakt*.

Některá relační adjektiva mají svůj ekvivalent v adnominálním genitivu, ale také v jiném pádě. Jako příklad si můžeme uvést výrazy *bar hotelu/ bar v hotelu* × *hotelový bar*. Relační adjektivum *hotelový bar* může v sobě z hlediska sémantiky zahrnovat adnominální genitiv *bar hotelu* ve významu bar patřící hotelu a spojení v lokálu *bar v hotelu* ve významu bar nacházející se v hotelu. Spojení *prasečí chlívek* zahrnuje v sobě více možností *chlívek prasat / chlívek od prasat / chlívek pro prasata*, a to adnominální genitiv s bezpředložkovou a předložkovou variantou a akuzativ. Významově jsou výrazy na stejné úrovni.

Lze poznamenat, že adnominální genitiv je ohrožen konkurencí relačního adjektiva, ale i předložkového genitivu, dativu, akuzativu, lokálu nebo instrumentálu. Z nasbíraného materiálu u větší části spojení není možné vytvořit ekvivalenty k relačnímu adjektivu v podobě adnominálního genitivu, ovšem nabízí se ekvivalenty v jiných pádech. Malé zastoupení tvoří relační adjektiva, která mají ekvivalent v adnominálním genitivu, ale mají také ekvivalent v jiném pádě, který je více dominující než samotný adnominální genitiv. Navíc ekvivalent v adnominálním genitivu a ekvivalent v jiné pádové vazbě se významově liší (*bar hotelu / bar v hotelu* × *hotelový bar*), a to směřuje k víceznačnosti relačních adjektiv.

5 Klasifikace nasbíraných dat dle Karlíka

Jak už jsme zmiňovali v teoretické části, Karlík rozlišuje genitivy aktantové a genitivy neaktantové. Genitivy aktantové se od genitivů neaktantových liší tím, že specifikují aktanty, a tudíž je možná jejich náhrada posesivními zájmeny 3. osoby.⁷⁸

Karlík vymezil čtyři kategorie genitivů aktantových, a to jsou genitiv agentní v širokém smyslu, genitiv nositele vlastností, genitiv patientní v širokém smyslu a genitiv přivlastňovací v širokém smyslu. U genitivů neaktantových rozlišuje genitiv vysvětlovací, genitiv vlastnosti a genitiv partitivní.⁷⁹ Nabíraný materiál jsme podle typických rysů rozčlenili do těchto kategorií. Všechna nasbíraná data jsou k dispozici v příloze.

Do kategorie genitivu agentního v širokém smyslu jsme zařadili: *zpěv ptáků, příkaz soudu, úder blesku, tlukot srdce, úsměv kolegyně, kázání faráře, úpadek společnosti, pomoc odborníka, objetí medvěda, tanec ptáků, běh indiánů, práce mravenců, otázka řečníka, válka světa, svit měsíce, západ slunce, záblesk světla, útok teroristů, smích dítěte, průběh hovoru, úpadek společnosti, pach potu, vystoupení veřejnosti, zájem veřejnosti, tep srdce, schůzky třídy.*

Do této kategorie se řadí i genitiv autorský, např. *knihy Karla Čapka, film Jiřího Menzela, drama Shakespeara*. Za méně pravděpodobné považujeme chápání adnominálního genitivu *knihy Karla Čapka* jako vztah vlastnictví (v tomto případě by spojení bylo zařazeno do kategorie genitivu přivlastňovacího v širokém smyslu).

Při třídění jsme narazili na otázku, zda se nemůžou některá spojení řadit do vícero kategorií. Na tuto skutečnost poukazuje i sám Karlík. Čím méně informací máme o nominální frázi, která obsahuje N_{gen} , tím více možností máme k její interpretaci.⁸⁰ Adnominální genitiv *vůně jehličí* je možno chápat jako genitiv agentní, ale i jako genitiv nositele vlastnosti. Spojení *vůně jehličí* lze vnímat jako nositele děje (*Jehličí voní*) a lze ho tudíž zařadit do kategorie genitivu agentního v širokém smyslu. Spojení také odpovídá slovtvorné transpozici „adjektivum → substantivum“: *Jehličí je voňavé → vůně jehličí*, což je předpoklad kategorie genitivu nositele vlastnosti.

V kategorii genitivu nositele vlastnosti jsme identifikovali např. *vybíravost ženy/žen, ješitnost muže/mužů, účinnost tablet, trapnost situace, síla vojáků, lesk potu, výška*

---

⁷⁸ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 124-126.

⁷⁹ Tamtéž, s. 124-128.

⁸⁰ Temtéž, s. 124.

stromu/člověka/lidi, krutost člověka, lehkost bytí, kvalita umění/umělce, barva trička, délka lana, hmotnost auta (→Auto je těžké).

V rámci kategorie genitivu patientního v širokém smyslu jsme určili tato spojení: *výběr auta/slov, hodnocení třídy, ukřižování Krista, zisk peněz, interpretace díla, sbírka známek, těžba uhlí, porucha auta, náznak naděje, studium historie, údržba auta, doučování matematiky, lusknutí prstu, praní prádla, mytí nádobí, plán studia, příčina požáru, ztráta peněženky, prohlídka domu, zvýšení příjmu, devastace krajiny, dynamika děje, úklid pokoje, výpis hovorů, odběr krve, vyrovnaní majetku, výklad dějin, spojení slov, bolest hlavy, narození syna, oslava narozenin/výročí, poranění hlavy, změny klimatu, rozvoj obchodu, vývoj vakcíny/člověka, korekce zraku, organizace práce, povolání učitele.*

V rámci genitivu patientního v širokém smyslu se můžeme setkat s nominálními frázemi, jejímž jádrem jsou jména činitelská: *překladatelka švédštiny, designer bytů, zástupce obchodu, učitel tělocviku, vedoucí logistiky, pracovník banky, výrobce porcelánu; názvy prostředků: myčka nádob; názvy míst: stanice hygieny, dům kultury, domov dětí, oddělení psychiatrie/vražd, prodejna potravin, budova nemocnice, suterén budovy, chlívek prasat.*

U tohoto genitivu můžeme rovněž zaznamenat přesah spojení do další kategorie, například spojení *představení divadla*. Jako genitiv patientní by bylo spojení určeno v případě, že divadlo bylo představeno někým, jako genitiv přivlastňovací by bylo identifikováno ve smyslu *divadelní představení* – veřejné předvedení nějakého díla.⁸¹

Do kategorie genitivu patientního v širokém smyslu spadá genitiv zobrazovaného předmětu, kterému odpovídá spojení *fotka svatby* (pokud je myšlena fotka, kde je vyfocena něčí svatba) nebo *obraz krajiny*. Součástí této kategorie je rovněž genitiv produktu, který jsme mezi shromážděným materiálem nezaznamenali.

Velkou část shromážděného materiálu jsme zařadili do kategorie genitivu přivlastňovacího v širokém smyslu, v této kategorii je také začleněn genitiv přináležitosti. Jedná se o tyto adnominální genitivy: *auto Pavla, koláč babičky, košík babičky, zahrada souseda, koruna krále/královny, dům rodiny, účet firmy/uživatele, chalupa porybného, knihy dětí, dort mé sestry, roh ulic, střecha domu, vrchol hory, listy rostlin/rostliny, rukáv trička, šev kalhot, proutí vrby, uniforma školy, dveře auta, strana postele, problémy rodičů, špička prstu, deska náhrobku, listí dubu, občan Německa, hřbet knihy, temeno hlavy, okraj silnice, odznak*

---

⁸¹ *Internetová jazyková příručka* [online, cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=p%C5%99edstaven%C3%AD>

policie, hrana stolu, kapsa bundy, sako uniformy, stránka novin, detail snímku, víčko láhve, člen týmu/rodiny, číslo domu, schránka pošty, monitor počítače, límec košile, stěna místnosti, tvář člověka, tempo řeči, kultura Ameriky, hladina rybníku, dno oceánu, kraj lesa, postel manželů, kůže husy, hlas holky, obloha hvězd, dveře ložnice, tým vyšetřovatelů, kůra stromu/stromů, život člověka, tuk těla, kancelář advokáta, obrysy postavy, noha židle, svalstvo hrudníku, dějiny filmu, stopy zvířete/zvířat, instinkt lovce, struktura pleti, vrata garáže, stěna skály, vzhled člověka/lidí, stín postavy, bělmo oka/očí, obrazovka televize, místnost redakce, koutek úst, lem krajky, účastník hry, oči kočky, tlačítko klávesnice, rtuť teploměru, stav zdraví, klenba chrámu, rodiny kupců, minulost rodu/rodů, hřbet skály, plamen svíčky, klas žita, koruna stromu, podrážka boty, kolo mlýna, kulisa divadla, prapor revoluce, vlajka státu, pahýl ruky, vlna tlaku, hranice státu/států, plat manažera, společnost lidí, číslo telefonu, břeh řeky, lístky jitrocele, stánek pekaře, dlaň ruky, země Čech, oblast kultury, vrstvy společnosti, ústa dívek/dívky, služby hotelu, koláč babičky, výraz zvířete, začátek fronty/knihy, síň soudu, bar hotelu, hráč týmu, vztah kamarádů, důvody rodiny, teplota těla, závodník olympiády, akce charity, prostor virtuality, sbor pedagogů, tajemství lékaře, tým pracovníků, otisk boty, obvod pasu, záměr autora, původ vesmíru, plán výroby, účastník nehody, trendy módy, svědek hádky, následky katastrofy, gramotnost čtenářů, profesor univerzity, ředitelka školy, potřeby instalátéra, hodnostář církve, předseda senátu, prezident republiky, starosta obce, primátor města, vůdce tlupy, titul šlechtice, sekretářka ředitele, náčelník policie, centrum města, socha renesance.

Do kategorie genitivu vysvětlovacího, který je řazen do neaktantových genitivů, jsme identifikovali spojení *trest smrti, motiv lásky/činu, stav psychiky, rys povahy, hormon štěstí, období jara, možnost volby, pocit beznaděje, důkaz lásky/viny, smysl života, čas léta, cyklus nekonečnosti, okamžik výjimečnosti, krok důstojnosti, obraz života, záchvat paniky, plán úniku, pud sebezáchovy, pocit křivdy, účel poznání/testování.*

Do neaktantových genitivů spadá genitiv vlastnosti, do něhož jsme neurčili žádný z nasbíraných adnominálních genitivů.

Poslední kategorií neaktantových genitivů je genitiv partitivní. Karlík v této kategorii rozlišuje z hlediska sémantiky tři pojetí. Prvním z nich je genitiv celkový, zde jsme mezi nasbíranými daty identifikovali spojení *půlka chleba, čtvrtina pizzy, pár milenců, pramen vlasů, stovky tipů, počet kusů, část ulice/peněz, polovina listopadu, zlomek vteřiny.* V druhém pojetí je typické vyložení jádra nominální fráze jako prostředku, který dělá z nepočítatelných substantiv substantiva počítatelná, například *kus nábytku, kousek pečiva.* Třetí pojetí se

vyznačuje tím, že jádro NP značí množství toho, na co se referuje genitivem. Může to být míra, tvar či forma⁸². Zařadili jsme zde spojení *kupa prádla, hromada dřeva, litr mléka, kilo mouky, miska mouky, lžíce cukru, sud vína, sklenice vody, dávka adrenalinu, porce salátu, množství lidí, proud krve, plechovka piva, řada aut, suma peněz, stoh novin, odlesk skla, dav lidí, proužek látky, krabička cigaret, krabice ozdob, škála barev, svazek bankovky, okruh lidí, hladina cukru, hrstka čtenářů, skupina žáků/holek*.

Mezi nasbíranými vzorky se utvořila velká skupina adnominálních genitivů, které jsme z nějakého důvodu nezařadili do žádné z kategorií. Jsou to *syndrom vyhoření, kontakt očí, porucha učení, den seznamování, atmosféra očekávání, výčitky svědomí, potíže psychiky, hodina tance, hodina jógy, gesta romantiky, místnost výsledku, kontrolka varování, otázka původu, linie vlasů, pán situace, nedostatek potravin, katastrofa národa, ozvěna výkřiku, výdobytky civilizace, výraz vyděšenosti, nejhorší stránka lidstva, datum svatby, nicota života, úhel pohledu, kniha nedotknutelnosti, plášť neviditelnosti, známka násilí, zápas finále, pohled jedinečnosti, láska života, postrach vesnice, obláček prachu, projekt vzdělávání, práh vnímavosti/bolesti, způsob života, konference tisku, ochrnutí svalů, cesta příjezdu, škola plavání, pramen doby, místo spolujezdce, strana jihu, tón hlasu, zbytek života, kniha návštěv, oblast chat, čtvrt' vil, ministerstvo práce/kultury/průmyslu, doktor práv, funkce ředitele, Akademie věd, představa dovolené, místo nálezu, technologie moderní doby, podnik stejného jména, políčka kaktusů, mrtvoly zvířat, výsledek zápasu, čin hrdiny, mapa myšlenek, program dneška, výraz přirozenosti, výkyvy nálad, odraz zrcadla, výkřik zklamání, absence bolesti, řeč těla, slavnosti léta, vlna emigrace, hlava rodiny, vyznání lásky, cesta úniku, případ beznaděje, zprávy večera, stavba středověku, rakovina prsu, zápal plic, infarkt srdce, zánět průdušek, onemocnění ledvin, poklad národa, součást rodiny*.

V rámci dalších kategorií, které Karlíkem nebyly přímo zařazeny do aktantových nebo neaktantových genitivů, jsme se setkali s genitivem dedikačním (čestného názvu) – *náměstí Svobody, náměstí Míru, třída Míru*, genitivem časovým – *narození 23. května*. Genitiv stupňovací jsme v nasbíraném materiálu nezaznamenali.

Mnoho spojení v podobě adnominálních genitivů jsme nezačlenili do Karlíkovy kategorie. Sám autor poukázal na to, že existuje celá řada spojení, která do klasifikace nejsou

---

⁸² KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 129.

zcela zařaditelná.⁸³ Velkou část nasbíraných dat jsme do jednotlivých kategorií začlenili. Některá spojení je možné zařadit do vícero kategorií vzhledem k omezeným informacím.

---

⁸³ KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 122.

6 Využití tématu v pedagogické praxi

Diplomová práce *Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva a jejich klasifikace* je využitelná ve výuce českého jazyka na 2. stupni v několika oblastech jazykové, komunikační a slohové výchovy. Zejména příklady relačních adjektiv a adnominálních genitivů, které jsou analyzované v diplomové práci, jsou vhodné k aktivitám v hodinách českého jazyka. V této části navrhneme několik možných aktivit, u kterých použijeme nasbíraný materiál z diplomové práce. Materiál lze využít především k úkolům, ve kterých žáci přemýšlí nad samotným jazykem, jeho funkcí a uplatněním v praktickém životě. V rámci těchto aktivit žáci k poznání dochází sami, svým přemýšlením a svou činností.

První oblastí, ve které lze diplomovou práci využít, je sémantika. Autoři studie *Řešení úloh z morfologie češtiny žáky 4.–9. ročníků základních škol* upozorňují na převládající sémantické hledisko v myšlení žáků. Žáci se při řešení úloh, v tomto případě při určování slovních druhů, často řídili sémantickou stránkou slov (např. *jednotlivý* pokládali za číslovku, *sepisování* za sloveso). Dokazuje to, že žáci mají rozvinutý smysl pro jazykový význam a je pro ně zcela přirozená otevřenost pro sémantickou stránku jazyka, což by ve výuce nemělo být opomenuto.⁸⁴

Žáků se můžeme například zeptat: *Jaké významy může mít spojení povolání učitele?* Žáci by k různým významovým variantám docházeli prostřednictvím vlastního myšlení, odlišné významy tohoto spojení by demonstrovali ve vytvořených větách. Dalšími otázkami mohou být: *V čem se liší spojení koláč babičky × koláč od babičky? Jakou funkci v tomto případě má předložka od?* Těmito úkoly můžeme směřovat na výstupy *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*: „žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a souvětí“ nebo „žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí“⁸⁵. Vhodné je aktivity tohoto typu zadávat jako práci ve dvojicích nebo ve skupinách, protože víc hlav, víc ví. Žáci mohou o daném tématu diskutovat, vyslechnout názory ostatních spolužáků, podělit se se svými myšlenkami,

---

⁸⁴ ŠMEJKALOVÁ Martina a CHVÁL Martin. Řešení úloh z morfologie češtiny žáky 4.–9. ročníků základních škol. *Studia paedagogica: časopis Ústavu pedagogických věd FF MU Brno*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, 25 (1), s. 127-154. ISSN 2336-4521. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/2081/2084> [online, cit. 2021-04-14].

⁸⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 2021-04-14]. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>

podporovat či si vyvracet svá tvrzení. Žáci tak rozvíjí kompetence k učení, komunikativní kompetence, kompetence k řešení problémů nebo kompetence sociální a personální.

S významem souvisí přenesená pojmenování, kterým jsme v diplomové práci věnovali pozornost a která jsou rovněž využitelná ve školní praxi. V RVP ZV je uveden výstup týkající se výrazů s přeneseným významem: „žák rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh“. ⁸⁶ V rámci evokace k tématu přenesená pojmenování by žáci mohli zasazovat známé výrazy s přeneseným významem (např. *husí kůže, mravenčí práce, černý humor, medvědí objetí* apod.) do komunikačních situací. Učitel by zjišťoval, jaké prekoncepty mají žáci o tématu, zda znají přenesené významy daných spojení nebo je vnímají čistě bez přeneseného významu.

V rámci morfologické oblasti jsme se zabývali mluvnickou kategorií čísla, se kterou se žáci mohou seznámit prostřednictvím daných spojení. Pro aktivitu do hodin lze využít např. spojení *ženská vybíravost* × *vybíravost ženy/žen* × *ženina vybíravost*. Jednotlivá spojení ve větách by žáci analyzovali z hlediska významu, ale i z hlediska singularity a plurality (např. by mohli popřemýšlet o tom, co mají jednotlivé výrazy společného a co odlišného). Žáků bychom se mohli doptat, co označuje slovo *vybíravost* (je to něco hmotného nebo nehmotného), tím bychom se dotkli podstatných jmen konkrétních a abstraktních. Žáci by pracovali s větami: *Ženská vybíravost rozhoduje o správném výběru partnera. Vybíravost žen je typická vlastnost něžného pohlaví. Vybíravost jeho ženy v jídle je otravná. Ženina vybíravost Pavla rozčiluje.* Možnou variantou je i to, že by žáci spojení sami začlenili do vět a tím by ukázali, jak rozumí daným významům spojení. Není to úplně jednoduchý úkol (je vhodné využít práci ve dvojici), ale žáky vede k přemýšlení nad jazykem. Žáci nejspíše mluvnickou kategorii čísla termínově nevyjádří, ale popíší ji vlastními slovy, což je velmi cenné. V rámci tohoto úkolu se s žáky lze bavit o začlenění vět do komunikačních situací, např. že první dvě by mohly být titulkem článků z časopisů pro ženy apod., takže se dotýkáme i oblasti stylistiky.

V učivu mluvnické kategorie čísla je možné využít spojení, jejichž součástí jsou pomnožná a hromadná podstatná jména, např. *kalhoty, hranice, ústa, listí*. Žáci by měli za úkol z nich vytvořit ustálená slovní spojení (k tomu mohou využít *Slovník spisovné češtiny* nebo *Internetovou jazykovou příručku*), která použijí ve větách. Následně žáci porovnájí své věty

---

⁸⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 2021-04-14]. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>

s větami spolužáků (měli by si všímat, kolik skutečností dané slovní spojení ve větě zachycuje) a sami se seznámí s principem pomnožných a hromadných podstatných jmen.

V rámci konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva jsme se seznámili s různými pádovými vazbami, které by bylo možné využít k učivu o mluvnické kategorii pádu u podstatných jmen. Žáci by tak mohli ze spojení v relačních adjektivech tvořit spojení s různými pádovými vazbami. Úkoly by mohly vypadat následovně: *Pokus se přetvořit spojení práci prášek, šachový turnaj a zubní kartáček tak, aby v sobě obsahovaly předložku. Které ze spojení bys použil v komunikaci? Myslíš si, že jejich funkce větného členu ve větě bude stejná nebo odlišná?* Žáci by sestavili věty, ve kterých jedno ze spojení použijí. Můžeme sledovat, zda žáci dávají přednost užití relačního adjektiva nebo vazby s pádem. Prostřednictvím těchto ekvivalentů ve větách mohou vysledovat plnění funkce různých větných členů (*Petr vyhrál šachový turnaj × Petr vyhrál turnaj v šachu*). Žáky vedeme k přemýšlení nad jazykem od jednodušších úkolů, ke složitějším. Opět je vhodné využít práci ve dvojici nebo skupinovou práci.

V syntaktické oblasti lze nasbíraný materiál využít k pochopení funkce větných členů a vedlejších vět, v tomto případě přívlastku a vedlejší věty přívlastkové. Spojení *sluneční brýle × brýle proti slunci* zahrneme do vět: *Eva potřebovala sluneční brýle × Eva potřebovala brýle proti slunci × Eva potřebovala brýle, které ji chrání proti slunci*. Žákům by se pokládaly otázky typu: *Jsou věty totožné z hlediska významu? V čem spočívá jejich rozdíl?* (statika × dynamika, úspornost × rozvinutí) *V jakých komunikačních situacích bys použil jednoduchou větu a v jakých souvětí?* V úkolech tohoto typu splňujeme výstupy: „žák využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace“ či „žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí“⁸⁷.

Nasbíraná spojení je možné použít pro žáky k rozlišování přívlastku shodného a neshodného, např. *kostelní věž × věž kostela, narozeninová oslava × oslava narozenin, únikový plán × plán úniku, horský vrchol × vrchol hory*. Žáci by pracovali s otázkami: *V čem se daná spojení liší? Co mají naopak společného?* Viděli by tak na významově stejných spojeních rozdílnosti, které by je vedly k určení odlišných větných členů (přívlastek shodný × přívlastek neshodný).

---

⁸⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 2021-04-14]. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>

V pedagogické praxi lze využít i zdroje, ze kterých jsme v diplomové práci vycházeli. Vhodná je práce s *Internetovou jazykovou příručkou*⁸⁸, kterou jsme využívali k potvrzení významu slovních spojení. Je dobré, aby žáci byli seznámeni s relevantními zdroji, které jim mohou pomáhat s vhodným vyjadřováním. Žáci zde mohou vyhledávat významy neznámých slov, správné tvary slov v různých pádech nebo si ověřit pravidla pravopisu. Samotné RVP ZV v očekávaném výstupu z jazykové výchovy klade důraz na využívání jazykových příruček. Tento výstup uvádí, že „žák samostatně pracuje s *Pravidly českého pravopisu, se Slovníkem spisovné češtiny a dalšími slovníky a příručkami*“⁸⁹.

---

⁸⁸ *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008-2021. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>

⁸⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 2021-04-14]. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>

7 Shrnutí

V rámci diplomové práce jsme sestavili možné příčiny konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva. Prostřednictvím nasbíraného materiálu, který jsme analyzovali, jsme se snažili vyvodit závěry, které by potvrdily nebo vyvrátily stanovené příčiny. Pokusíme se shrnout, k jakým závěrům jsme u jednotlivých příčin došli.

U jednotlivých příčin jsme často odkazovali ke kontextu (a tudíž k bližším informacím, které by dané spojení upřesnily), např. u singularity a plurality, kde kontext určuje, jaké spojení bude vybráno (*vybíravost žen/ženy*). První oddíl se přímo zabýval vlivem kontextu na konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva. Zabývali jsme se tím, že ustálenost u jednotlivých spojení se může projevat i v kontextu (*Lidská krutost nezná mezi × Krutost lidí nezná mezi*). Došli jsme k závěru, že kontext nám pomáhá dané spojení blíže specifikovat a na základě těchto bližších informací může docházet k upřednostňování relačního adjektiva nebo adnominálního genitivu.

Další příčinou, kterou jsme se zabývali, byl vliv psaného a mluveného projevu na konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva. Typy těchto projevů se vyznačují řadou znaků (např. výběr vhodných spojení k danému typu projevu, ale také k tématu), které mohou vést ke konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva právě na základě těchto dvou typů projevů. Zaměřili jsme na rys důrazu. Na základě vytvořené komunikační situace jsme se snažili vyzdvihnout daný důraz na výraz, v tomto případě na nominální výraz v genitivu u spojení v adnominálním genitivu („*Prohledali můj byt, a ještě navíc mě odposlouchávali. Byl to příkaz soudu!*“). Ovšem vliv psaného a mluveného projevu na konkurenci adnominálního genitivu a relačního adjektiva se nám prokázat nepodařilo.

Třetí stanovenou příčinou byla ustálenost spojení. Už během sbírání dat jsme zaznamenali, že některá spojení v adnominálních genitivech či relačních adjektivech jsou mnohem ustálenější než jejich ekvivalenty. Zjistili jsme, že vyšší ustálenost může být, jak u adnominálního genitivu (*smysl života × životní smysl*), tak u relačního adjektiva (*psychický stav × stav psychiky*). Zaměřili jsme i na spojení se stejnými adjektivy u relačního adjektiva a stejnými substantivy u adnominálního genitivu v kombinaci s jinými jmény a na odraz míry ustálenosti u těchto spojení (*beznadějný pocit × pocit beznaděje, beznadějný případ × případ beznaděje*). U velké části spojení jsme zaznamenali míru ustálenosti, která si je rovna (*věž kostela × kostelní věž, oslava narozenin × narozeninová oslava* nebo *dno oceánu × oceánské dno* apod.). Došli jsme k závěru, že ustálenost podporuje konkurenci adnominálního genitivu a

relačního adjektiva. Také se domníváme, že ustálenost může být vysvětlením, proč některá relační adjektiva nemají své ekvivalenty v podobě adnominálních genitivů a opačně, proč některé adnominální genitivы nemají své ekvivalenty v relačních adjektivech.

Příčina týkající se posesivity je typická pro ta spojení v adnominálním genitivu a v relačním adjektivu, která ji vyjadřují. Konkurence na základě posesivity byla od začátku patrná (*zahrada souseda* × *sousedova zahrada*). Adnominální genitiv vyjadřující posesivitu blíže upřesňuje sdělení (*auto Pavla Nováka*), v těchto případech je adnominální genitiv ohrožen konkurencí předložkového genitivu (*auto od Pavla Nováka*). Adnominální genitiv také zahrnuje do spojení posesivní pronomina, která výraz přesněji specifikuje (*dort mé sestry*). Posesivní adjektivum vyjadřuje vztah vlastnictví, ale není v jeho silách tento vztah blíže specifikovat, což by v rámci konkurence mohl být brán v rámci jako nedostatek.

Zabývali jsme se také víceznačností, která je typická u adnominálního genitivu i u relačního adjektiva. Víceznačnost se často projevuje výběrem z více než jedné varianty u daného ekvivalentu (*pomoc odborníka* → *odborníkova pomoc* × *odborná pomoc*; *svatební fotka* → *fotka svatby* × *fotka ze svatby*). Narazili jsme zde také na ohrožení adnominálního genitivu konkurencí předložkového genitivu a vazeb v dalších pádech (*vrbové proutí* → *proutí z vrby* × *proutí vrby*; *školní uniforma* → *uniforma do školy* × *uniforma školy*). Víceznačnost může být obsažena v pojmu samotném. To znamená, že stejná forma u určitého spojení vyjadřuje dvě rozdílné skutečnosti (*povolání učitele* – profese × poslání, určení, povolání někomu k něčemu). Na základě vyhodnocených dat je v tomto případě konkurence vyrovnaná, jelikož se daný jev vyskytuje u spojení v adnominálních genitivu i v relačních adjektivu.

Jako další příčinu konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva jsme si stanovili významovou diferenciaci (*otázka původu* × *původní otázka*). Už v průběhu analýzy jsme zjišťovali, že adnominální genitiv a relační adjektivum si na základě odlišného významu nemohou konkurovat. Každé spojení vyjadřuje něco rozdílnou skutečnost o a možnost konkurence by v tomto případě byla irelevantní. U některých spojeních jsme zaznamenali určitou konkrétnost a obecnost (*problémy rodičů* × *rodičovské problémy*). Nechtěli jsme problematiku významové diferenciaci opomenout, protože může docházet k záměně adnominálního genitivu s relačním adjektivem a na základě odlišného významu pak k nepochopení.

Během vyhodnocování dat jsme si všimli, že nominální výraz v genitivu v rámci nominální fráze může u některých spojení vyjadřovat singulár i plurál, proto jedna z příčin

je konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva na základě singularity a plurality u nominálního výrazu v genitivu. Adnominální genitiv na rozdíl od relačního adjektiva může samostatně vyjádřit singulár i plurál u nominálního výrazu v genitivu (*minulost rodu/rodů* × *rodová minulost*), a tím se více konkretizuje daná skutečnost. Tato slabina relačního adjektiva může být vnímána i jako jeho výhoda. Uživatel jazyka v tomto případě nemusí přemýšlet nad singularitou nebo pluralitou spojení a užije jednoduše výraz, který zahrnuje obojí.

Na základě nasbíraných dat a analýzy jsme zjistili, že adnominální genitiv je mnohem více ohrožen konkurenty než relační adjektivum, které se potýká jen s konkurencí (kromě adnominálního genitivu) kvalitativního adjektiva. Zpozorovali jsme, že adnominálnímu genitivu může konkurovat také předložkový genitiv a další pády, např. v akuzativ, lokál, dativ či instrumentál, čímž jsme se zabývali u poslední příčiny konkurence.

Jednotlivé příčiny konkurence by bylo možné analyzovat mnohem podrobněji a došlo by se k přesnějším závěrům a třeba i k novým poznatkům. K tomu by přispělo i analyzování většího množství spojení v podobě relačních adjektiv a adnominálních genitivů.

V další kapitole jsme nasbíraný materiál v podobě adnominálních genitivů roztřídili do kategorií dle klasifikace Petra Karlíka. Kromě kategorie genitivu vlastnosti se nám podařilo ke všem ostatním kategoriím přiřadit příklady adnominálních genitivů, které odpovídají charakteristice dané kategorie. Velmi početnou kategorií se v rámci našeho nasbíraného materiálu stal genitiv přivlastňovací v širokém smyslu, především genitiv přináležitosti zde měl hojné zastoupení. Vznikla i velmi početná skupina spojení, které se nám nepodařilo identifikovat k žádné z kategorií.

Vzhledem k našemu zaměření jsme do diplomové práce začlenili kapitolu, která se týká využití tématu v pedagogické praxi. Za využitelný v hodinách českého jazyka, zejména v rámci jazykové a komunikační a slohové výchovy, považujeme především shromážděný materiál. Úkoly a aktivity jsou zaměřeny především na to, aby žáci k poznatkům docházeli svým myšlením sami. Aktivitami směřujeme na očekávané výstupy z RVP ZV.

Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali konkurencí relačního adjektiva a adnominálního genitivu a také klasifikací adnominálního genitivu.

V teoretické části jsme si vysvětlili základní pojmy, se kterými jsme následně pracovali v praktické části. Zabývali jsme se jazykovědnými příručkami, především jejich pojetím a klasifikací adnominálního genitivu. Pozornost jsme soustředili především na Karlíkovu klasifikaci aktantových a neaktantových genitivů, podle které jsme se řídili v praktické části.

V praktické části jsme sestavili možné příčiny konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva. Na vybraných příkladech z nasbíraného materiálu, které jsme analyzovali, jsme se snažili vyvodit závěry, které by potvrdily nebo vyvrátily stanovené příčiny. Určili jsme si, že konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva může být způsobena či ovlivněna kontextem, psaným či mluveným projevem, ustáleností, posesivitou, víceznačností, významovou diferenciací, singularitou × pluralitou a vazbou jiných pádů. U některých příčin a jevů nebylo možné vyvodit jednoznačný závěr, a proto jsme pokusili shrnout jejich význam v rámci konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva. U některých ze stanovených jevů (např. víceznačnost) byla konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva víceméně vyrovnaná, jelikož daný jev byl typický jak pro adnominální genitiv, tak pro relační adjektivum. V rámci některých jevů konkurence nebyla úplně jednoznačná (např. singularita × pluralita). Některé příčiny se do konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektivu promítají více, některé méně.

K analýze příčin konkurence jsme využili materiál ze současných beletristických knih českých i zahraničních, internetové články, odborné články. Nasbíraný materiál v podobě adnominálních genitivů jsme roztřídili do klasifikace dle Petra Karlíka, která je založena především na syntaktických charakteristikách. Shromážděné adnominální genitivы se nám podařilo zařadit téměř do všech kategorií klasifikace. Část spojení jsme nezačlenili do žádné z kategorií, jelikož zcela neodpovídala jejich charakteristikám.

S tvrzeními a se závěry, ke kterým jsme došli, se čtenáři této diplomové práce nemusí plně ztotožňovat, práce může vyvolávat řadu otázek a podnětů k diskuzi, ale i to může být jejím přínosem.

Shromážděný materiál může sloužit k dalším analýzám v rámci této problematiky či k ověření závěrů, ke kterým jsme došli. S nabíraným materiálem lze pracovat v hodinách českého jazyka na 2. stupních základních škol. Je možné ho využít především k aktivitám, ve

kterých žáci k poznání dochází svým přemýšlením a svou činností. Konkrétními aktivitami se zabývá v jedné z kapitol diplomové práce. Navrženými úkoly a aktivitami jsme se snažili směřovat na očekávané výstupy z RVP ZV.

Seznam zkratek

Adj. – adjektivum

DS – dějové substantivum

DT1 – deaktualizační transformace 1

DT2 – deaktualizační transformace 2

N – jméno tvořící jádro/dominující člen

N_{gen} – nominální výraz v genitivu

NP – nominální fráze

PRED_{DS} – predikátor ve tvaru dějového substantiva

PRED_{vf} – predikátor ve tvaru verba finita (slovesný tvar určitý)

VF – verbum finitum

V_{gen} – valenční pozice v genitivu

V_{nom} – valenční pozice v nominativu

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Praha: Leda, 2009. ISBN 978-80-7335-215-8.

DOČEKAL, Mojmír. Formální sémantika adnominálního genitivu. In: *Čeština – univerzália a specifika*, 5. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 276-287.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-281-4.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. Vyd. 4., upr. Odry: Vade Mecum Bohemiae, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.

JANEČKA, Martin a Ondřej BLÁHA. *Genitiv adnominální v češtině: vývoj a současný stav*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-88278-50-4.

KARLÍK, Petr. Ke klasifikaci genitivu adnominálního. In: *SPFFBU A 46*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 121-130.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.

PETR, Jan, VESELKOVÁ, Jarmila, Miroslav KOMÁREK, Jan KOŘENSKÝ a Jan PETR, ed. *Mluvnice češtiny. (2), Tvarosloví*. Praha: Academia, 1986.

ŠIPKOVÁ, Milena. *Stavba věty v mluvených projevech: Syntax hanáckých nářečí*. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85787-31-8.

ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba: vysokoškolská příručka*. Praha: SPN, 1969.

Internetové zdroje:

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2008-2021. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>

Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ, ED. *CzechEncy –Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>

ŠMEJKALOVÁ Martina a CHVÁL Martin. Řešení úloh z morfolgie češtiny žáky 4.–9. ročníků základních škol. *Studia paedagogica: časopis Ústavu pedagogických věd FF MU Brno*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, 25 (1), s. 127-154. ISSN 2336-4521. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/2081/2084> [online, cit. 2021-04-14].

ZAJÍČKOVÁ, Markéta. Neoprávněné prolamování povinné mlčenlivosti – problém současného českého zdravotnictví. *Interní medicína pro praxi*. 2014, 16(5) [online, cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2014/05/11.pdf>

Zdroje využití ke sběru materiálu v praktické části:

Knihy:

BORKOVEC, Petr. *Herbář k čemusi horšímu: ohlasy a centony a procvičování*. Praha: Fra, 2018. Česká poezie. ISBN 978-80-7521-053-1.

ČAPEK, Robert. *Líný učitel: jak učit dobře a efektivně*. Praha: Raabe, 2017. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-344-5.

ČAPEK, Robert. *Líný učitel: kompas moderního učitele*. Dotisk 1. vydání. Praha: Raabe, [2020]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-456-5.

DVOŘÁK, Václav. *Písečníci a bludný asteroid: dobrodružný sci-fi román pro děti a mládež*. Liberec: Václav Dvořák, 2018. ISBN 978-80-270-3973-9.

LUKÁŠKOVÁ, Markéta. *Panda v nesnázích*. Praha: Motto, 2018. ISBN 978-80-267-1310-4.

NESBØ, Jo. *Sněhulák*. Vydání třetí. Přeložil Kateřina KRIŠTŮFKOVÁ. Praha: Kniha Zlin, 2017. Fleet. ISBN 978-80-7473-577-6.

NESBØ, Jo. *Žízeň*. Přeložil Kateřina KRIŠTŮFKOVÁ. Zlín: Kniha Zlin, 2019.

URBAN, Miloš. *Hastrman: zelený román*. Vydání páté. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2434-7.

ZUSAK, Markus. *Zlodějka knih*. Vyd. 2. Přeložil Vít PENKALA. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-0863-7.

Články:

ANGERMANNOVÁ, Andrea. Ne pro všechny diabetiky musí být koronavirus rizikem. In: *iDnes.cz*. [online, cit. 2020-11-14]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/usti/zpravy/radovnicka-diabetes-masarykova-nemocnice-diabetolozka-endokrinolozka.A201113_102008_usti-zpravy_mendl

FEJTOVÁ, Olga. *Jednota bratrská – nové pohledy na její postavení a roli v městech pražských doby předbělohorské*. ČČH, 117, 2019, s. 7-35. ISSN 0862-6111.

KVĚTINA, Jan. *Čtyři dny v reálném socialismu*. Dějiny a současnost, 7, 2020, s. 17-19. ISSN 0418-5129.

PAULENKOVÁ, Kristýna. Firmám chybějí lidé. Zakázky stíhají jen s pomocí brigádníků a přesčasů. In: *iDnes.cz*. [online, cit. 2020-11-17]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/covid-trh-prace-nedostatek-zamestnancu-nemocenska-karantena-koronavirus.A201115_192056_ekonomika_fih

PEŠTA, Mikuláš: *Inspirace v boji proti kolonialismu*. Dějiny a současnost, 8, 2020, s. 26-29. ISSN 0418-5129.

Příloha 1

Nasbíraný materiál

relační adjektivum	adnominální genitiv	poznámky
kostelní věž	věž kostela	
	roh ulice	
Pavlovo auto	auto Pavla	
babiččin koláč	koláč babičky	předložkový genitiv – koláč od babičky
babiččin košík	košík babičky	předložkový genitiv – košík od babičky
Karlovy/Čapkovy knihy	knihy Karla Čapka	
	náměstí Svobody	(svobodné náměstí)
Mírové náměstí	náměstí Míru	
	třída Míru	
letní čas	čas léta	
vědecký objev		objev ve vědě – 6. pád
pšeničný chléb		předložková varianta genitivu – chléb z pšenice
bavlněné triko		předložková varianta genitivu – tričko z bavlny
příměstský tábor		
sportovní hřiště		
	střecha domu	
plastový kelímek	(kelímek plastu, plastů)	předložková varianta genitivu – kelímek z plastu
skleněná láhev		předložkový genitiv – láhev ze skla
plyšový medvěd		předložkový genitiv – medvěd z plyše
horský vrchol	vrchol hory	
rostlinné listy	listy rostlin/rostliny	singularita × pluralita
	rukáv trička	
	šev kalhot	
smažený řízek		
bramborový salát		(předložková varianta – salát z brambor)
perlivá voda		
hygienická stanice	stanice hygieny	
základní škola		
pedagogický sbor	sbor pedagogů	
datová schránka		
autorský zákon		
výukové metody		metody ve výuce – 6. pád
třídní schůzky	schůzky třídy	
myšlenková mapa	mapa myšlenek – metaforicky	
boční dveře		

kritické myšlení		
čtenářská gramotnost	(gramotnost čtenářů → čtenářova gramotnost)	
přijímací zkoušky		
třídní hodnocení	hodnocení třídy	
pokojová rostlina		
lovecký pes		
jižní strana	strana jihu – jiný význam	
kulturní dům	dům kultury	
bronzová medaile		předložkový genitiv – medaile z bronzu
dřevěná chalupa		předložkový genitiv – chalupa ze dřeva
železná trubka		předložkový genitiv – trubka ze železa
rozkládací židle		židle na rozkládání – 4. pád
běžec pás		pás na běhání – 4. pád
vlněný svetr		předložkový genitiv – svetr z vlny
Menzelův film	film Jiřího Menzela	
sousedova zahrada	zahrada souseda	
	kupa prádla	
	hromada dřeva	
	litr mléka	
	kilo mouky	
	miska mouky	
	lžice cukru	
	sud vína	(vinný sud)
	půlka chleba	
	čtvrtina pizzy	
	skupina žáků	(žakovská skupina)
synovo narození	narození syna	
Kristovo ukřižování	ukřižování Krista	
plátěné kalhoty		předložková varianta – kalhoty z plátna
morový sloup		
zlatý řetízek (může vyjadřovat vztah i vlastnost)		předložkový genitiv řetízek ze zlata
kvízový večer		
fotbalový míč		míč na fotbal – 4. pád
společenská místnost		
univerzitní profesor	profesor univerzity	
ptačí zpěv	zpěv ptáků	
královská koruna	koruna krále/královny → královniny/králova koruna	
raněné city		
olympijský závodník	závodník olympiády	

stresový/únavový syndrom	ALE syndrom vyhoření	
zpětné zrcátko		
školní docházka		
facebookový profil		profil na facebooku – 6. pád
mobilní telefon		
vánoční stromeček		
dětské knihy	knihy dětí	knihy pro děti – 4. pád
sluneční paprsky	paprsky slunce	
sluneční brýle		
listnatý strom		
mateřská dovolená		
grilované kuře		kuře na grilu – 6. pád
veřejné vystoupení	vystoupení veřejnosti	
šachový turnaj		turnaj v šachu – 6. pád
nevlastní sourozenci		
světová válka	válka světa	
sněhová vločka		předložkový genitiv – vločka ze sněhu
pískový hrad		předložkový genitiv – hrad z písku
plavecká škola	(škola plavání, plavců)	
rodinný dům	dům rodiny	dům pro rodinu – 4. pád
náboženský obřad		
zubní kartáček		kartáček na zuby – 4. pád
vrbové proutí	proutí vrby	předložkový genitiv – proutí z vrby
noční můra		
školní uniforma	uniforma školy	předložkový genitiv – uniforma do školy
bývalý manžel		
trestní zákon		
drogová závislost		závislost na drogách – 6. pád
jídelní stůl		
instalatérské potřeby	potřeby instalatérů – odlišný význam, posesivní (instalatérové potřeby – potřeby instalatéra)	
počítačová hra		hra na počítač – 4. pád
narozeninová oslava	oslava narozenin	
	oslava výročí	
kontaktní čočky		
horská dráha		
ozonová vrstva	vrstva ozonu	
svačtinová krabička		krabička na svačinu – 4. pád
večerní zprávy	zprávy večera – odlišný význam	

prasečí chlívek	chlívek prasat	předložkový genitiv – chlívek od prasat chlívek pro prasata – 4. pád
soudní síň	síň soudu	síň na soudě – 6. pád
hotelový bar	bar hotelu	bar v hotelu – 6. pád
dentální hygiena		
domácí mazlíček		
internetová stránka		stránka na internetu – 6. pád
záchranná služba		
halucinogenní stav		
pravděpodobná chyba		
	ředitelka školy	
kamarádský vztah	vztah kamarádů – konkrétnější	
charitativní akce	akce charity	konkrétnost × obecnost
přebalovací stůl		stůl na přebalování – 4. pád
	západ slunce	
manželská postel	postel manželů	postel pro manžele – 4. pád
ranní procházka		
oční kontakt	kontakt očí	
biologický otec		
úniková cesta	cesta úniku	
únikový plán	plán úniku	
obývací pokoj		
	sklenice vody	
učební porucha	porucha učení	
královská rodina	rodina králů/krále – odlišný význam	
seznamovací den	den seznamování	
očekávaná atmosféra	atmosféra (plná) očekávání	
řečnická otázka	otázka řečníka/řečnictví	odlišný význam
medvědí objetí	objetí medvěda	odlišný význam, přenesení významu
ptačí tanec – více významů	tanec ptáků	
	dveře auta	
opalovací krém		krém na opalování – 4. pád
pondělní ráno		
matematické doučování	doučování matematiky	předložkový genitiv – doučování z matematiky
mateřské znaménko		
lékařské tajemství	tajemství lékaře → lékařovo tajemství	
služební cesta		
místní komunita		
příjezdová cesta	cesta příjezdu	

divadelní hra		hra v divadle – 6. pád
Shakespeareovské/ Shakespeareovo drama	drama Shakespeara	předložkový genitiv – drama od Shakespeara
	strana postele	
rodičovské problémy	problémy rodičů	odlišný význam
bleskový úder	úder blesku	
soudní příkaz	příkaz soudu	
	výčitky svědomí	
pánské tričko		tričko pro pány – 4. pád
povahový rys	rys povahy	
ženská vybíravost	vybíravost ženy/žen	singularita × pluralita
mužská ješitnost	ješitnost muže/mužů	singularita × pluralita
	špička prstu	
dobročinná organizace		
dobrovolnická organizace		
popsaná kniha		
promáčený oděv		
spodní prádlo		
rozcuchané vlasy		
zasedací pořádek		
saténová mašle		předložkový genitiv – mašle z saténu
právní firma		
nekonečný cyklus	cyklus nekonečnosti	
zavinovací šaty		šaty na zavinování – 4. pád
bankovní konto		konto v bance – 6. pád
standardizované testy		
morální stránka		
jisté zkušenosti		
zaklíněná noha		
bezpečnostní kamery		
mořská nemoc		
taneční pohyb		pohyb v rytmu tance – 6. pád
klíční kost		
psychické potíže	potíže (týkající se) psychiky	
zápasový výsledek	výsledek zápasu	
hrdinský čin	čin hrdinství, čin hrdiny → hrdinův čin	čin z hrdinství
sociální síť		
automatická převodovka		
věčné bádání		
hraniční přechod		přechod na hranicích – 6. pád
holčičí skupina	skupina holek	
národní poklad	poklad národa	
úvodní titulek		

kamenná deska		předložkový genitiv – deska z kamene
	vývoj vakcíny	
lidský vývoj	vývoj člověka	
náhrobní deska	deska náhrobku	
pozitivní výsledek		
preventivní prohlídka		
panický záchvat	záchvat paniky	
srdeční infarkt	infarkt srdce	
slovní spojení	spojení slov/slova	singularita × pluralita
husí kůže – více významů, přenesený význam	kůže husy	
svatební fotka	fotka svatby	předložkový genitiv – fotka ze svatby
	rakovina prsu	
	zápal plic	
plicní embolie		
	zánět průdušek/spojivek	
	bolest hlavy	
epileptický záchvat		
vytáček ciferník		ciferník na vytáčení – 4. pád
	puh sebezáchovy	
heřmánkový čaj		předložkový genitiv – čaj z heřmánku
humanitní věda		
odpadkový koš		koš na odpadky – 4. pád
vybitá baterka		
letadlové modely	modely letadla/letadel	
chatová oblast	oblast (plná) chat	
adrenalinová dávka	dávka adrenalinu	
racionální argument		
střední věk		
magnetofonová deska		
farářovo kázání	kázání faráře	
negativní emoce		
dobový tisk/pramen	tisk/pramen doby	
historické studium	studium historie – odlišný význam	
konzultační hodiny		hodiny ke konzultaci – 3. pád
rodinné důvody	důvody rodiny	
taneční hodina	hodina tance	
	hodina jógy	
	pocit křivdy	
nesplnitelná podmínka		
švestkové knedlíky		předložkový genitiv – knedlíky ze švestek
černé svědomí		

kamenná tvář – přenesený význam		
dubové listí	listí dubu/dubů	singularita × pluralita
veřejný zájem	zájem veřejnosti	
lidská krutost	krutost lidí/člověka	singularita × pluralita
pigmentová skvrna		
citové vydírání		
bezbranná žena		
bezpáteřní člověk		
bezohledné chování		předložkový genitiv – chování bez ohledu (na někoho)
bezcitný člověk		předložkový genitiv – člověk bez citu/citů
souvislá věta		
romantická gesta	gesta romantiky	
	náznak naděje	
vojenská síla	síla vojáků/vojáka → vojákova síla	
příští týden		
předchozí týden		
okolní vesnice		
nášlapná mina		
nabitý mobil		
milenecká pár	pár milenců – více významů	
detektivní román		
manipulativní člověk		
	výběr auta	
moderní technologie	technologie moderní doby	
demokratická republika		
církevní hodnostář	hodnostář církve	
dioptrické brýle		
dopisní obálka		obálka na dopis – 4. pád
pomyslná čára		
záslužný čin		
zahraniční vysílání		předložkový genitiv – vysílání ze zahraničí
absolutní moc		
zpocené vlasy		
pletená vesta		
záchytný bod		
levandulová vůně		předložkový genitiv – vůně z levandule
renesanční socha	socha renesance	předložkový genitiv – socha z renesanční doby
smrtný trest	trest smrti	
německý občan	občan Německa	
smyšlený příběh		

rozmazlené dítě		
dnešní program	program dneška	
nepřítomný pohled		
studijní plán	plán studia	
dětský domov	domov dětí – více významů	
fyzické násilí		
zmeškaný hovor		
	lusknutí prstu	
poslední chvíle		
vilová čtvrť	čtvrť (plná) vil	
zpáteční letenka		
podobný osud		
výslechová místnost	místnost výslechu/výslechů	singularita × pluralita
virtuální prostor	prostor virtuality	
vystydlé kafe		
náhradní klíče		
	praní prádla	
varovná kontrolka	kontrolka varování	
známé číslo		
	účastník nehody	
pojistná událost		
	poranění hlavy	
čtyřhodinová cesta		
zdravotní stav		
nemocniční budova	budova nemocnice	
srdeční tlukot	tlukot srdce	
poslední otázka		
hotový obraz		
každý den		
zamčená místnost		
náročná část		
	gesto ruky	
	místo spolujezdce	
svalová hmota		
neodkladný program		
traumatická záležitost		
vlastní dcera		
rozbořená lávka		
umělohmotné sedačky		předložkový genitiv – sedačky z umělé hmoty
jednotlivé obrysy		
	hřbet knihy/ruky	
společné bydlení		
holčičí hlas	hlas holky	
silniční okraj	okraj silnice	
celý den		
	temeno hlavy	

pasová fotografie		předložkový genitiv – fotografie z pasu
skutečný příběh		předložkový genitiv – příběh podle skutečné události
boční kapsa		předložkový genitiv – kapsa z boku
ztracená kniha		
poznámkový blok		blok na poznámky – 4. pád
původní otázka	otázka původu – odlišný význam	
míchaná vejíčka		
ženatý chlap		
policejní odznak	odznak policie	
prací prášek		prášek na praní – 4. pád
salátová porce	porce salátu – odlišný význam	
vedlejší pokoj		
	tón hlasu	
indiánský běh – přenesený význam	běh indiánů	
švédská překladatelka	(překladatelka švédštiny)	předložkový genitiv – překladatelka ze Švédska
stolní hrana	hrana stolu	
hovězí maso		předložkový genitiv – maso z hovězího dobytku
odborná pomoc	pomoc odborníka/odborníků	singularita × pluralita
	množství lidí	
přátelský pohled		
neuvěřitelný pořádek		(pořádek k neuvěření – 3. pád)
varovný signál		
speciální aplikace		
měsíční svit	svit měsíce	
hvězdná obloha	obloha hvězd	
bytový designer	designer bytu/bytů	singularita × pluralita
výhodná nabídka		
podivná volba		
	kapsa bundy	
	svazek bankovky	
	hormon štěstí	
ložnicové dveře	dveře ložnice	předložkový genitiv – dveře do ložnice
krvavý/vodní proud	proud krve/vody	
vlasová linie	linie vlasů	
	oddělení vražd	
	příčina požáru	
tělesná teplota	teplota těla	

	mytí nádobí	
	myčka nádobí	
tisková konference	konference tisku – odlišný význam	
	pán situace	
	ztráta člověka/peněženky	
přirozený výraz	výraz přirozenosti	
bojový zápal		zápal v boji – 6. pád
krajinný obraz	obraz krajiny	
	sako uniformy	
neohlášený příchod		
vyšetřovací tým	tým vyšetřovatelů	
	lesk potu	
	okruh lidí	
	zbytek života	
teroristický útok	útok teroristů	
peněžní zisk	zisk peněz	
beznadějný případ/pocit	případ/pocit beznaděje	
	výkyvy nálad	
stromová kůra	kůra stromů/stromu	singularita × pluralita
novinová stránka	stránka novin	předložkový genitiv – stránka z novin
	detail snímku/obrazu	
lahvové víčko	víčko láhve	
rodinný/týmový člen	člen rodiny/týmu	
psychiatrické oddělení	oddělení psychiatrie	(oddělení na psychiatrii – 6. pád)
týmový hráč	hráč týmu	
	představa dovolené	
	porucha auta	
knižní obsah	obsah knihy	
	typ osobnosti	
ztracený syn		
klíčový svazek – více významů	svazek klíčů	
vlasový pramen	pramen vlasů	
domovní číslo	číslo domu	
	pach potu	
liduprázdné ulice		předložkový genitiv ulice bez lidí
národní katastrofa	katastrofa národa	
	ozvěna výkřiku	
poštovní schránka	schránka pošty	schránka poštu – 4. pád
východní část	část východu – odlišný význam	
	učitel tělocviku	
	doktor práv	
	vedoucí logistiky	
obchodní zástupce	zástupce obchodu	

ředitelova sekretářka	sekretářka ředitele	
bankovní pracovník	pracovník banky	
policejní náčelník	náčelník policie	
	ministerstvo práce/kultury/průmyslu	
klimatické změny	změny klimatu	
	motiv lásky/činu	
pivní plechovka	plechovka piva	
neznámý terén		
bezbolestná smrt		předložkový genitiv – smrt bez bolesti
sousední dům		(dům v sousedství – 6. pád)
civilizační výdobytky	výdobytky civilizace	
	vůně jehličí	
	místo nálezu	
jarní období	období jara	
	údržba auta	
mravenčí práce – přenesený význam	práce mravenců	
vyděšený výraz	výraz vyděšenosti	
denní světlo		světlo ve dne – 6. pád
	stovky tipů	
	odraz zrcadla	
lidský kontakt		kontakt mezi lidmi – 7. pád
sociální kontakt		
lidský život	život člověka	
psychický stav	stav psychiky	
momentální nápad		
	absence bolesti	
tělesný tuk	tuk těla	
	počet kusů	
srdeční tep	tep srdce	
firmitní účet	účet firmy	
zvířecí výraz	výraz zvířete	
	centrum města	
počítačový monitor	monitor počítače	
	límeč košile	
advokátní kancelář	kancelář advokáta	
	obrysy postavy	
	noha židle	
stejnomený podnik	podnik stejného jména	
	vyznání lásky	
hrudní svalstvo	svalstvo hrudníku	
	stěna místnosti	stěna v místnosti – 6. pád
filmové dějiny	dějiny filmu	
hotelové služby	služby hotelu	
lidská tvář	tvář člověka	

dětský smích	smích dítěte/děti	singularita × pluralita
uživatelský účet	účet uživatele	
potravinový nedostatek	nedostatek potravin	
ředitelská funkce	funkce ředitele	
	interpretace díla	
rozbouřené moře		
	sbírka zbraní/známek	
nějaký hrnec		
	předseda senátu	
	prezident republiky	
	starosta obce	
	primátor města	
nejhorší lidské stránky	nejhorší stránky lidstva	
vědecká akademie	Akademie věd	
zvířecí stopy	stopy zvířete/zvířat	singularita × pluralita
	řada aut	
motorová pila		
domovní prohlídka	prohlídka domu – odlišný význam	
návštěvní kniha	kniha návštěv	
ledvinové onemocnění	onemocnění ledvin	
	datum svatby	
životní nicota	nicota života	
	zvýšení příjmu	
módní trendy	trendy módy	trendy v módě – 6. pád
	výška stromu	
slovní výběr	výběr slov	
lidská výška	výška člověka/lidí	
lovecký instinkt	instinkt lovce	
	úhel pohledu	
	barva trička	
	důkaz lásky/viny	
pleťová struktura	struktura pleti	
dějová dynamika	dynamika děje	
	začátek fronty/knihy	
	část ulice/peněz	
peněžní suma	suma peněz	
řečové tempo	tempo řeči	
cizí jazyk		
skvoucí obloha		
vroucí láska		
hasnoucí jiskry		
	vůdce tlupy	
	suterén budovy	
	účel poznání	
	prodejna potravin	
novinový stoh	stoh novin	
	odlesk skla	

	známka násilí	
	polovina listopadu	
dopravní nehoda		
	zlomek vteřiny	
	průběh hovoru	
garážová vrata	vrata garáže	
americká kultura	kultura Ameriky	
lidský dav	dav lidí	
pletený svetr		
	otisk boty	
zraková korekce	korekce zraku	
skalní/skalnatá stěna	stěna skály	
pracovní tým	tým pracovníků	
	hmotnost auta	
lanová délka	délka lana	
taková slova		
nedotknutelná kniha	kniha nedotknutelnosti	
neviditelný plášť	plášť neviditelnosti	
lidský vzhled	vzhled člověka/lidí	
	proužek látky	
	možnost volby	
	stín postavy	
severní pól		
	úklid pokoje	
zklamaný výkřik	výkřik zklamání	
oční bělmo	bělmo oka/očí	singularita × pluralita
cigaretová krabička	krabička cigaret	předložkový genitiv – krabička od cigaret
ozdobná krabice	krabice ozdob	krabice s ozdobami – 7. pád
svalové ochrnutí	ochrnutí svalu	
společenský úpadek	úpadek společnosti	
finálový zápas	zápas finále	
kolegynin úsměv	úsměv kolegyně	
televizní obrazovka	obrazovka televize	
	součást rodiny	
	výpis hovorů	
časový údaj		údaj o času – 6. pád
redakční místnost	místnost redakce	
jedinečný pohled	pohled jedinečnosti	
zoufalý čin		předložkový genitiv – čin ze zoufalosti
veškerý čas		
	škála barev	
	koutek úst	
	trapnost situace	
	řeč těla	
křestní jméno		
výjimečný okamžik	okamžik výjimečnosti	

pohřební průvod		průvod na pohřbu – 6. pád
testovací účel	účel testování	
krevní odběr	odběr krve	
	lem krajky	
	účastník hry	
kočičí oči – přenesený význam	oči kočky	
klávesnicové tlačítko	tlačítko klávesnice	
odvrácená strana		
životní láska	láska (mého) života	
katastrofální následky	následky katastrofy	
teploměřová rtuť	rtuť teploměru	
zdravotní stav	stav zdraví	
naprostý klid		
chrámová klenba	klenba chrámu	
opuštěná vesnice		
kupecké rodiny	rodiny kupců	
skrytý úmysl		
vesnický postrach	postrach vesnice	
	svědek hádky	
spřízněná duše		
důstojný krok	krok důstojnosti – přenesený význam	
rodová minulost	minulost rodu/rodů	singularita × pluralita
bukový les		
	obvod pasu	
šlechtický titul	titul šlechtice	
skalní hřbet	hřbet skály	
odvrácená strana		
	hladina rybníku	
oceánské dno	dno oceánu	
autorův záměr	záměr autora	
	plamen svíčky	
vlídný dopis		
žitný klas	klas žita	
	koruna stromu	
	podrážka boty	
diplomatovo povolání	povolání diplomata – více významů	
učitelské povolání	povolání učitele – více významů	
rozbořený hrad		
středověká stavba	stavba středověku	předložkový genitiv – stavba ze středověku
mlýnské kolo	kolo mlýna	
pravidelné obrysy		
letní slavnosti	slavnosti léta	
narozené dítě		
ztenčený hlas		

vyšlapaná stezka		
divadelní kulisa	kulisa divadla	kulisa v divadle – 6. pád
revoluční prapor	prapor revoluce	
státní vlajka	vlajka státu	
sestřin dort	dort mé sestry	
	pahýl ruky	
	narození 23. května	
	kousek pečiva	
	kus nábytku	
tlaková vlna	vlna tlaku	
státní hranice	hranice státu/států	singularita × pluralita
manažerský/manažerův plat	plat manažera	
porybného chalupa	chalupa porybného	
	devastace krajiny	
lidová armáda		
	těžba uhlí	
lidská společnost	společnost lidí	
umělecká kvalita	kvalita umění	
umělcova kvalita	kvalita umělce	
telefonní číslo	číslo telefonu	
říční břeh	břeh řeky	
jitrocelové lístky	lístky jitrocele	
zvířecí mrtvoly	mrtvoly zvířat	
kaktusová políčka	políčka (plná) kaktusů	
pekařův stánek	stánek pekaře	
vesmírný původ – více významů	původ vesmíru	
	dlaň ruky	
prachový obláček	obláček prachu	
světelný záblesk	záblesk světla	
prvomájový průvod		rozdělení slova průvod prvního máje
ranní rozcvička		
vzdělávací projekt	projekt vzdělávání	
symbolický výjev		
archivní dokumenty		
emotivní vzpomínka		
dobová situace		
	práh vnímavosti/bolesti	
	rozvoj obchodu	
	způsob života	
klíčová strategie		
zahraniční obchod		
divadelní představení	představení divadla – více významů	představení v divadle – 6. pád
pracovní organizace	organizace práce – odlišný význam	
tradiční písňe		

katolické vyznání	vyznání katolíka/katolíků	
cílová skupina		
základní motiv		
dějinný výklad	výklad dějin	
české země	země Čech	
kulturní oblast	oblast kultury	
společenské vrstvy	vrstvy společnosti	
významné role		
imigrační vlna	vlna imigrace/ imigrantů → imigrantská vlna	
sociální učení		
	hlava rodiny – přenesený význam	
finanční podpora		
životní obraz	obraz života – přenesený význam	
majetkové vyrovnání	vyrovnání majetku – více významů	
mimořádné opatření		
typický problém		
	výrobce porcelánu	
výrobní plán	plán výroby	
	hladina cukru	
	účinnost tablet	
vařená ryba		
spálené dřevo		
vlastivědné srdce		(srdce vlasti – přenesený význam)
	hrstka čtenářů – přenesený význam	
	lehkost bytí	
soukromý les		
lesní kraj	kraj lesa – odlišný význam	
pravá/levá strana		
rodný dům		
dívčí ústa	ústa dívek/dívky	singularita × pluralita
obří noha		
životní smysl	smysl života	

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Černochová
Katedra nebo ústav:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Luboš Veselý, PhD.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Konkurence adnominálního genitivu a relačního adjektiva a jejich klasifikace
Název práce v angličtině:	Competition between the adnominal genitive and relative adjective and their classification
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá konkurencí adnominálního genitivu a relačního adjektiva a jejich klasifikací. Teoretická část se věnuje základním pojmům a odborné literatuře, která se zabývá pojetím a klasifikací adnominálního genitivu. Praktická část je zaměřena na analýzu nasbíraných relačních adjektiv a adnominálních genitivů. Na základě analýzy vybraných spojení jsou identifikovány společné či odlišné znaky, které vedou k potvrzení či vyvrácení stanovených příčin konkurence.
Klíčová slova:	adnominální genitiv, relační adjektivum, adjektivum, genitiv, konkurence, klasifikace
Anotace v angličtině:	This diploma thesis is focused on competition between the adnominal genitive and relative adjective and their classification. The theoretical part describes basic concepts and scientific literature, which deals with the conception and classification of the adnominal genitive. The practical part offers the analysis of collected relational adjectives and adnominal genitives. Based on the analysis of selected phrases, are identified common or different characteristics, which lead to confirmation or disproof of the cause of competition.
Klíčová slova v angličtině:	adnominal genitive, relative adjective, adjective, genitive, competition, classification
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1 – Nasbíraný materiál
Rozsah práce:	62 stran (130 071 znaků)
Jazyk práce:	Český jazyk